

XVI-390. ~~XVI-405~~

ADAMI CHENOT

CONDAM S. C. R. A. M. A CONSILIIIS
MEDICIS ET TRANSILVANIAE
PROTOMEDICI

190
367/10

HISTORIA 1-222

P E S T I S

TRANSILVANICAE

ANNORVM

CIOIOCLXX ET CIOIOCLXXI.

OPVS POSTHVMMVM

I V S S V R E G I C

EDIDIT ET PRAEFATVS EST

FRANCISCVS SCHRAVD.

S. C. R. A. M. A CONSILIIIS MEDICVS
DIRIGENS NEGOTIORVM PESTIS PER
DITIONES AVSTRIACAS MEDICINAE
PROFESSOR PESTANVS PVBL. ORD.
SOCIET. MIN. IENENSIS SODALIS.

LIBRARY
UNIVERSITY OF
TORONTO
1917

B V D A E

SVMTIBVS TYPOGRAPHIAE REG.
VNIVERSITATIS PESTINENSIS.

1 7 9 9

ILLVSTRISSIMO
DOMINO DOMINO
IOSEPHO ISZDENCZY.

DE

M O N O S T O R

INSIGNIS ORDINIS S. STEPHANI

REGIS APOSTOLICI

COMMENDATORI

ET

THESAURARIO

SACRAE CAES. REGIAE APOST. MAIESTATIS

ACTVALI STATVS

C O N S I L I A R I O

DOMINO ET MAECENATI

GRATIOSISSIMO.

INSTITUTO DI SCIENZE E LETTERE
ILLVSTRISIME!

*E*am passim queruntur esse meritorum sortem, ut, cum multis in casibus illa damno etiam, atque noxae cedant iis, qui per eadem inclarescere, atque prouehi debuissent; in non paucis aliis, etiam quum omnino haberi eorundem rationem cernimus, tamen longe infra dignitatem consistant proemia, quae solent manere bene meritos, neque emolumentum ex eorum labore in patriam promanantis magnitudini spec-

ci-

eimen publicae gratitudinis respondeat.

*Si haec domi nostrae aliter sunt; si, uti primum quis apud nos bene de publica re meritus fuit; ita eundem vberes laborum suorum fructus, et multiplices regiae munificentiae tesseras tulisse vidimus; tum id quidem TIBI in primis, VIR ILLVSTRIS-
ME! TVAE siue indagini factorum, siue in iis pensandis aequitati deberi
omnes*

omnes confitentur, qui, vnice intentus in regis, regnique commoda, facile intelligis, tunc demum illa summis boni cuiusque viribus promotum iri, si ad inuitamenta virtutis, probique animi honesta emolumentorum incitamenta accesserunt.

*Huius, quod diximus, TVI studii proemiandorum meritorum cum infinita specimina sunt; tum vero elucet illud in hoc ipso etiam opusculo, quod vt ty-
pis*

*pis edendum curarem, nomine regio
praeceptum accepi. Decem adeo anni
sunt, ex quo occubuit celeberrimus
Chenotus, postque utilissimam ope-
ram, rebus pestis excolendis loca-
tam, et manuscripta complura eodem
pertinentia, et sobolem tenuiter dota-
tam reliquit. Emortua etiam esse viri
optimi memoria poterat existimari.
Nunc auctoritas TVA labores pene
consepultos in lucem prouocat, et ma-
gni-*

gnifica largitatis regiae dispensatio haeredibus vberem, omnique adeo expectatione sua maiorem mercedem imperit, vt satis appareat, non antiquari apud nos ius, atque dignitatem meritorum, eamque esse consiliorum, quibus res nostrae gerantur, aequitatem, quae utilium laborum emolumenta velit ipsis etiam posteris adserta transcribere.

Fius-

Eiusmodi Specimina largitatis regiaae non possunt non plurimos alios ad curandam publicam rem, ad prouehenda patriae commoda prouocare, sique TV, quae est TVA modestia, passim deprecaris testificationem grati animi pro eo, quod TV tantum officii tenere TE fecisse potes ex vero adserere; tamen non potes non vna perfrui summo sensu voluptatis, quem TIBI conscientia contentionis publicae, talibus
exem-

exemplis excitatae, debet vbertim sufficere.

*Me, quem summis abs TE beneficiis ornatum passus es nomini TVO hocce opusculum inscribere, oportet hac in re magis ex mente TVA; quam pro animi mei sensu versari: sique adeo non sustineo promere testificationes gratitudinis, qua TIBI me plurima TVA de me merita obstrinxerunt; boni, velim, consule vota, quibus me TVIS
sub*

*sub auspiciis pro salute publica, pro
seruitio principis optimi, pro curandis
carae patriae commodis ueternum de-
uincio, quaeue dudum animo concepta
hocce potissimum loco, hacce publica
occasione enunciare me debere existi-
maui.*

ILLVSTRITATIS TVAE

perpetuus cultor
FRANCISCVS SCHRAVD.

Pestini, Kalendis Junii

MDCCIC.

PRAEFATIO.

ADAMUS CHENOTUS Luxemburgi Belgarum anno CIO. IOCC. XXI. tenuiore loco natus, parentem molitorem habuit: domi humaniores literas, & philosophicas disciplinas doctus, subinde Viennam transtulit se, ut cive suo, magno Swietenio, qui, sub idem tempus eodem evocatus, cum celebritate doctrinae magnam ad principem augustam auctoritatem copulavit, præceptore, atque mæcenate uteretur.

Anno seculi quinto, & quinquagesimo pestis contagium, e Valachiæ finibus in vicinas Transilvaniæ oras illatum, resedit in coronense Valachorum suburbium, brevique ex pestis renunciandæ tergiversationibus, ex hominum indocilitate, obstinatione, socordia
late

late cœpit grassari. Providentia augusta sub ipsis mali initiis CHENOTUM e Swientenii commendatione mittit in Transilvaniam, faciendæque pestis medicinæ destinat. Tarda e gratiosis per prima tempora, ac pene legalibus pestis addubitationibus usura maturati auxilii fuit. In sextum mensem perpetuus est locus medicorum de mali præsentia addubitationibus: in sextum mensem incolarum coronensium conamina negandæ, occultandæque pestis eminent super cibiniensis, qui negotia sanitatis curabat, magistratus indagibus, ac mense tandem Majo anni consequentis CHENOTUS Coronam, mali sedem, accedit.

Si contagii late diffusi non difficilis, atque anceps esse diagnosis potuit; contra in eo viri sive animus, sive in dicendo atque demonstrando vis eminuit, quod & a profitenda peste plurimorum aliorum obtreptionibus nequaquam passus est sese cohiberi, & rem tanto tempore disputatam

subsidia ; intercedebat medicorum præceptionibus : propria curandi mali difficultas augebatur adscititiis obstaculis, & medicorum sive in observando attentionem, sive in inveniendis remediis sollicitudinem vulgi convicia, & malignæ magistratum reprehensiones interpellabant.

Quo majora fuerunt impedimenta muneris cum utilitate publica gerendi ; eo magis commendationem meretur CHENOTI nostri sive constantia, qua potuit super iis omnibus eminere, sive mentis acies, atque dexteritas, qua est in ægrorum sibi traditorum cura, adserendaque sanitate versatus : ex CCCC & XIV ægris a peste hominibus, qui illi cum fido laborum socio Antonio Brukmann sive in nosocomiis, sive domi curandi obtigerunt, occubuere CLXXII ; convaluere CCXLII : ut, si etiam nulla eorum habeatur ratio, qui, quod variis e causis tam frequenter in peste fit, serius iusto ad medentis notitiam pervenerunt

runt ; tamen tres quintæ ægrorum partes redditæ sanitati sint.

In primos usque menses anni quinquagesimi septimi duraverunt occupationes CHENOTI coronenses, quæ ultimo tempore, nullis jam ex peste ægris præsentibus, potissimum in extirpando pestis fomite, in comburendis utensilibus, depurandis, quas incolæ interea vacuaverant, ædibus ponebantur.

Eam CHENOTUS in toto negotio & medici scientiam, & viri gravitatem, & negotiorum pestis gerendorum usum probavit, ut facile appareret, futuris quoque casibus ejus operam plurimum valituram. Itaque nominatur contagionis physicus pro principatu Transilvaniæ, & assessor commissio- nis, quæ Cibinii negotia sanitatis procurabat, quo in officio, quid agendum quoque in casu salutem publicam attinente esset, ad civiles magistratus referebat, & officio- sis in negotio sanitatis literis, quæ ad ce-

*

tera

tera ditionum austriacarum subsellia mitterentur, præerat.

Ita cum se rebus pestis futuro quoque tempore curandis destinatum sentiret CHENOTUS, quo erat sive zelo implendi muneris, sive ardore servandorum civium, videtur jam tunc iniisse consilium, cujus deinceps in omni ejus vita tot vestigia reperimus, ut rerum ad pestem quoquomodo pertinentium doctrinam totis suis viribus excultam præstaret. Primum quod in hoc genere posset ab eo proficisci, erat illud, ut, quas nuper de pestis indole, atque morbi curandi methodo observationes fecisset, & redigeret in ordinem ad usus proprios, & aliorum instituendorum causa in lucem proferret. Quo quidem labore CHENOTUS ad summam suam commendationem defunctus est. Edidit anno sexto & sexagesimo tractatum de peste, *) sermone

*) Titulus libri est: Adami Chenot Philosophiæ, & Medicinæ doctoris, rei sanitatis tran-

ne latino scriptum, qui cum domi summa laude exceptus, & a gravissimo Swietenio majorem in modum probatus esset; etiam exteris ita satisfecit, ut eodem adhuc anno typis germanicis Dresdæ exscriberetur, atque celeberrimi quique de peste scriptores, Ash, Orræus, Samoilovics, ejus opusculi auctoritate libenter uterentur. Theresia augusta dedicatum suo nomini opus pro dignitate amplexa est, atque annuo, quod fuit ad eum diem, auctoris meritissimi stipendio accessionem quadringentorum florenorum decrevit.

Præmitti debet doctrina curandi morbi, cujus avertendi methodus parum fatis aut certa, aut variis vitæ socialis adjunctis adcommodata habebatur, ut, si quid isthinc non ex voto accideret; saltem illa ex parte minueretur magnitudo malo-

transilvanæ phylici regii tractatus de peste. Vindobonæ, typis Joannis Thomæ Nob. de Trattner, cæs. reg. aulæ typogr. & bibliopolæ. MDCCLXVI.

rum, quibus prohibendis non sufficeremus. Ita cum pessimo casui prospectum esset; conversus est vir cl. ad constituendam coerendæ, domandæ pestis disciplinam, cujus multiplices, qui hucusque erant, nævos unius anni attenta observatio commonstravit. Hæc erat viri assidui occupatio per eas horas, quas publicæ muneris functiones reliquas fecerant, magisque saluti publicæ; quam rei familiaris incrementis intentus maluit versari in loimiatrorum scriptis; quam privata praxi ditescere. Quo in labore cum summa diligentia conquireret, quidcunque a plurimis inde seculis proditum circa pestem esset; addidit majorum præceptionibus limam maturi, defecatque judicii, atque sicut proditarum a diversissimis observationum combinatio ad multas agendi normas scrutatorem perduxit; ita, quid deinceps demum capiendis observationibus definiendum, atque decernendum restaret, sive ex multiplici, quæ passim offerebat se, opinio-

num

num diffensione, sive e compertis veterum præjudiciorum hallucinationibus præsignabat.

Ita pene optandum erat, ut nova pestis videndæ occasio viro cel. fieret. Quo magis erat alienus ab eo, ut, quas circa pestis domandæ methodum e multiplici lectione conjecturas animo præfagiente concepisset, eas, nullo experimento comprobata, vellet agendorum normas prodere; eo certius licebat sperare curaturum, ne qua faciendi, quod ad dubias quæstiones decidendas quoquomodo idoneum esset, periculi ulla occasio inutilis elaberetur.

Anno seculi septuagesimo ex occasione belli, quod Turcos inter, atque Russos summa cum atrocitate gestum est, pestis per omnem Valachiam, ac Moldaviam difunditur, tandemque in ipsam Transilvaniam triplici adeo via penetrat se: sex districtus, possessiones sedecim fœdantur contagio: sive ex specimine stragium in vicinis provinciis editarum, sive e dome-

sica, quæ fuit sub initiis mali, propagandi rapacitate magna toti Transilvaniæ clades videbatur imminere. Sed CHENOTUS, præterito labore fatis contra periculi magnitudinem comparatus, cum procurandæ separationis regulas, justis capitibus distinctas, medicis sibi obnoxiiis mature tradidisset, & furori præteritorum temporum, in utensilibus, quæ fomite pestis sædata essent, combureadis posito, gratiosam lavandi assiduitatem substituisse; cum in negotio extirpandæ pestis non vitæ tantum; sed etiam facultatum servandarum idoneam rationem habuisset; devincto hisce modis incolarum in propriam salutem obsequio brevi eo pervenit, ut illic quidem malo passim grassanti modum poneret; hic idem intra primas cædes cogeret consistere; ut, vicinis provinciis per plures annos cum pestis calamitate conflictantibus, eadem jam per initia consequentis anni tota Transilvania extorris haberetur; ut facta hominum in integro principatu ex peste jactu-

ra longe infra eum numerum confisteret, qui mediocri quocunque affinium regnorum oppido censeretur.

Non potuerunt sua tantis meritis præmia apud æquam factorum æstimatricem Mariam Theresiam deesse. CHENOTUS donatur numismate aureo primæ classis, & tertio post anno, ex prima occasione vacantis officii, protomedicus Transilvaniæ renunciatur.

Iam ita & a majorum doctrina, & a proprio rerum usu comparatus erat CHENOTUS, ut non tuto tantum; sed etiam secure posset prodire in publicum, malique pestis coercendi, opprimendi præceptiones proferre. Quo minus id mature privatim faceret, suoque studio velificaretur provehendæ humanæ rei, illud in primis prohibebat, quod sub idem tempus de constituenda pestis disciplina publice cœpit cogitari. Si minus ad propriam gloriam; magis certe ad publicam salutem, atque

emolumenta civitatum omnium videbatur
symbolam suam eodem collaturus.

Primus, ut par erat, hocce in negotio CHENOTUS noster cœpit audiri, jussusque est nomine regio super iis, quæ in politia pestis emendanda, mutanda essent, quas manco normalium præteritorum censui novas præceptiones addere oporteat, sententiam proferre.

Vir humanæ rei studiosissimus ea normalium præteritorum placita primo omnium notare se debere existimavit, quæ cum ad pestem superflua essent; alia nexus socialis commoda, & liberam vitæ usuram multum affligerent. Perpetuas contra Turcam pestis causa excubias, perpetuas commercii interpellationes, nimiam periodi contumacialis longitudinem, acerbam rerum, quæ fomite pestis scaterent, comburendarum necessitatem reprehendebat.

Sed enimvero in coordinanda hac, quæ futuris usibus præsto esset, disciplina pestis id tum insuper initum erat consilium;
ut,

ut, quæ præcepta daret CHENOTUS, subinde aliorum per ditiones aultriacas medicorum scrutinio subjicerentur: negotium summi momenti omni ex parte pensandum videbatur. Consilium uti magis anxia pestis avertendæ cura; quam apposita quæsitæ adminiculi conditione commendabile fuit; ita destinatione sua prorsus excidit. Gnarus rerum ad pestem pertinentium uasum pene in nostris provinciis erat CHENOTUS, aut ita certe versatus in hocce negotio, ut nemo facile posset cum eo contendere: transilvani medici, CHENOTI laborum socii, eadem cum ipso senserant: ad censendam hujus viri sententiam accedebant alii minus periti harum rerum, magisque quæsitam aliis nominibus auctoritatem; quam propiorem contagii cognitionem ad arbitrium adferebant: uti pronum erat prospicere, vel ipsam invidiam multorum intercessuram novis unius præceptionibus; ita numerus ipse tuebatur censorum errores, & insolentis, ad quam humanitatis sensus

CHE-

CHENOTUM ferebat, doctrinæ reprehensionem inveteratus pestis metus non tutam modo; sed etiam probabilem fecerat.

Ita cum doceri a medicis vellent dicasteria, cum in eorum dictatura cuperent adquiescere, ac secura esse; magis etiam conturbari debuerunt, quum juxta metum pestis etiam infinita de habendis contra eandem auxiliis dubia, parum antea cognita, percellerent, proque plano, ac simplici, quem sperabant magistratus, normalium præceptionum tenore farraginem contradictionum acciperent.

Non potuit eferens se undique medicorum contra sententiam vox certum doctrinæ suæ CHENOTUM opprimere: imo vero eo magis adferendam sibi esse suarum præceptionum veritatem vir humanæ rei studiosissimus existimavit; quo magis doluisset ereptum iri civibus suis illa emolumenta quibus, quærendis præteritos vitæ annos tanta cum alacritate, tanta cum sua jactura impenderat, quibus inventis

tan-

tantopere sibi gratulabatur. Quo magis obtrectatores sui nitebantur annosis præjudiciis; eo magis explicabat vim observationum præsentium: quo magis ex memoria præteritarum cladum, ex pristina panici terroris consuetudine intercedebant definiendæ, & securis limitibus describendæ pestis disciplinæ; eo magis e novissimis successibus commendabat humanarum contra virium confidentiam; eo magis cum necessario paucarum quarundam dispositionum rigore multarum aliarum, quæ superfluxæ essent, missionem necesse debere perorabat.

Hæc medicorum, qui diversis in provinciis degerent, disceptationes cum datis missisque dicasteriorum via literis gererentur; id insuper habebant magni incommodi, quod omne negotium concinnandi, cujus proximo quoque tempore necessitas esse posset, normativi summopere morabantur. Anuo quinto, & septuagesimo prima in hoc genere sententia dicta a

CHE-

CHENOTO est: anno primo, atque octuagesimo nondum ad habendam, qua magistratus civiles adquiescerent, agendorum normam fuit perventum. Interea Josephus secundus imperium capessiverat. Is, finem rerum acceleraturus, CHENOTUM Vienneam evocat, nominat consiliarium sanitatis, sessionem apud consilium aulæ bellicum, quod a pluribus jam annis omnibus pene contra Turciam limitibus præerat, designat, jubetque coram disputare sententias suas cum facultate medica viennensi, cujus arbitrio objectum omne subduci non prorsus posse videbatur.

Inter illa dogmata, quæ circa doctrinam de contagio pestis ultimis annis proposuit CHENOTUS, novum, atque insolens præ ceteris erat illud, quod, licet vestes ab hominibus, qui pestem haberent, portatas summa transplantandi contagii infamia notaret; tamen a mercibus, quales e Turcia ad nos deferuntur, omnem transferendi simul contagii facultatem prorsus doceret.

ret abesse. Omnium, quæ retro erant, pestium origines, a scriptoribus proditas, indagine critica perlustrans videbatur sibi comperisse, nulla causa eas ad qualiacunque mercium in provinciam illatarum genera; plurimis contra indiciis ad vestes potissimum, ad utensilia, ad homines ipsos referri oportere. Fatendum est (fuerunt enim mihi præ manibus sumpta ex archivo consilii aulæ bellici, quæ huc faciunt, CHENOTI scripta) fatendum est, inquam, multa cum veri specie virum in omni literatura pestis summo opere versatum in hanc sententiam perorasse. Poterat addere, eam, quæ in contumaciarum ædibus ubique obtinet, methodum tractandarum mercium ita comparatam esse, ut omnino nihil pene valeat ad fomitem pestis, qui illis insit, extirpandum, ut adeo, cum nullo domestico exemplo sciamus per merces e contumacia missas contagium in provincias illatum esse, merito videatur inferri posse,

ne

ne tum quidem infuisse fomitem mercibus, quum ad contumaciam advenerunt.

Sed probabilis ad medicos opinio ad publicam rem transferri nequaquam poterat. Itaque sive id sentiret denique CHENOTUS; sive acriter contradicentibus concedendum hac in re censeret, ut majorem isto etiam nomine in ceteris objectis apud ipsos audientiam haberet; non retractavit quidem opinionem, qui sibi ex longa eorum, quæ constituta vellet, persuasione magis; quam pro eo, constabat; sed tamen, ut illa fundamentum esset instituti civilis, non adursit. Itaque, cum earum, quæ ad avertendam pestem pertinerent, præceptionum summam, ulterioris facultatis medicæ viennensis epicrisi substerendam, certis capitibus novitus complexus esset, & subjecit merces necessitati moræ contumacialis, & in nupera, quam normativum anni septuagesimi defixisset, earundem tractatione nihil commutavit. Eo magis speravit fore, ut, quæ de minuenda

da

da, quam homines obire debeant, periodi contumacialis longitudine, de vestium depuratione in lavandi assiduitate posita, de non perpetua habendarum contra Turcas ob pestem excubiarum necessitate ibidem protulisset, censorum judicio probarentur. Sed etiam, quod reprehendi non posset in novis dogmatibus, commendationem non tulit, & quæ minus probarentur, quo loco erant pleraque, severius perstringi, & sine discrimine rejici debere videbantur.

Itaque, licet imperator ipse multum eo proclivis esset, ut avertendæ pestis disciplina, quam potest, laxaretur; licet privata quorundam medicorum doctrina a facultatis medicæ consultis plurimum diversa esset, & ipsam adeo contagionis vim a peste alienam esse adfereret; tamen placita a CHENOTO proposita, & medio quasi loco inter discrepantissimas opiniones consistentia ad normativi dignitatem pervenire, atque typis exarari non potuerunt, unumque id factum regio nomine est, ut

CHE.

CHENOTI labor manu scriptus notitiæ causa communicaretur cum subselliis militiæ limitaneis, atque ita, ut magis hauriendæ doctrinæ; quam sumendis inde agendorum normis posset inservire. Ergo obsolevit labor, salutis publicæ destinatus, in archivis, & forte magis; quam consilio decem post annis perlatus est in manus meas, quem, sive monumentum doctrinæ præteriti temporis, sive adminiculum instituendi ævi præsentis, meo de peste firmi-
ensî operi, quod statim a finitis negotiis scriptum nunc demum prelum subiit, inferendum existimavi.

Erant hæc ejusmodi, ut omnino despondere denique animo necesse fit eum, qui videat consilia sua, tantis laboribus parta, tanto verborum, atque argumentorum apparatu commendata, necquicquam esse. Sed forte sub idem tempus alia ex parte novi ad evolvendam porro quoque pestis doctrinam stimuli CHENOTO accesserunt. Anno sexto, & octuagesimo erumpit contagiosus

giosus morbus in Transilvania: Rosenaviam primo; deinde Zeiden, & Holbach victos inficit: Josephus, qua erat cura fervendorum civium, semotis arbitris, rescissis disceptationum tergiversationibus, CHENOTUM accersit ad se, initaque coram consilia, & propositas agendorum regulas sua ipse manu chartæ consignat, schedamque cursore extraordinario profecto in Transilvaniam mittit, cum perpetuam paternæ sollicitudinis tesferam; tum vero felicem rei gerendæ magistræ: namque & paucissima fuit hominum ex ea peste jactura, & omnis diri contagii fomes brevi extinctus est.

Novis jam ex hac regiæ confidentiæ testificatione animis ad interpellatos adversa sorte labores reversus CHENOTUS est. Opus dudum destinatum, quod & theoreticam de pestis characteribus, de natura, ac propagatione contagii doctrinam complecteretur, & fomitis domum illati extinctionem omnibus, quæ hic obtinere soleant, adjunctis accommodatam evolveret; opus,

**

cui

cui adornando omnia undique præsidia a plurimis retro annis conquiſiverat, quod omnia, quæ ſparſim prodidiſſet, tutandæ civium ſalutis adminicula complecteretur, conſummare aggreditur. Id altero poſt anno perductum ad finem eſt. Sed tunc Joſephum cæſarem longius Vienna abſentem alia negotia proſuſ occupaverunt. Itaque labor indefeſſi viri in eorum manus convenit, qui non putaverunt, anno octuageſimo octavo proferri in lucem poſſe præceptiones tractandæ peſtis, quæ ipſorum illorum auctoritate decem annis poſt, anno octavo, & nonageſimo, typis vulgatæ ſunt. Hoc nempe anno prodita Viennæ ſunt trattnerianis typis poſthuma CHENOTI opuscula, germanico ſermone ſcripta, quibus medicæ, & politicæ, quæ fieri debeant contra peſtem, diſpoſitiones exponuntur. *) Si hæc opuscula multorum
cir-

*) Titulus libri eſt: Adam Chenor's, der Medicin, und Philoſophie Doctors, gewefenen
Kö-

circa pestem inventorum gloriam nobis eripiunt, qui chenotiana doctrina carentes, nullo magistro, e solis curatæ observationis indiciis eodem pervenimus; tamen tantum abest, ut eorum editionem indignemur; ut potius id unice doleamus, potuisse aliquam esse in rebus humanis causam, quæ eandem editionem decem annos morata sit, quæ opus tam utile, tam ad omnium nostrum salutem comparatum tanto tempore potuerit publicæ rei subducere. Equidem, si nos, anno quinto, & nonagesimo profecti in Sirmium, planas illas, simplices, ac proxime ad praxin medico-politicam ducentes CHENOTI præceptiones, hocce opusculo expressas, habuissemus præ manibus; si ideas viri experti publicæ sanctionis auctoritas nostris magistratibus dudum cognitas, atque familiares præstitisset;

* 2

Ir-

Königl. Sanitäts Physicus in Siebenbürgen, hinterlassene Schriften über die ärzlichen, und politischen Anstalten bei der Pestseuche. Wienn bei J. Th. edlen von Trattnern. 1798.

Irreghinum, Sirmii oppidum, nequaquam duorum, & quod amplius, millium clade notatum haberemus.

Hoc opusculum, uti quidem typis expressum est, duodecim capita complectitur: in manuscriptis germanicis viri cel., quæ habeo præ oculis, invenio rudimenta capituli decimi tertii, quæ historiam pestis transilvanicæ anni LXX & LXXI expediunt: videtur res eo tempore gestas præceptionum prioribus capitibus comprehensarum specimen extare voluisse. Qui factum sit, ut istud caput in impresso opere desideretur, dicere non possum: sed omnino confido, gavisuros una mecum lectores esse, quod ejus ipsius historiæ exemplum latinum inter manuscripta CHENOTI inventum est, & gratam fore omnibus optimi principis nostri beneficentiam, quæ illud ab hæredibus redemptum voluit typis exscribi, hujusque laboris procurationem mihi demandavit, ut ita successu quoque suo æstimari possint præceptiones, quas gravis, atque

ma-

matura auctoris oratio omnibus, ut nullus dubito, probabiles fecerit.

Plerasque CHENOTI lucubrationes si-
ve in publicum proditas, siue magistra-
tuum usibus dicatas diximus. Oportet
unum adhuc viri assidui laborem commemo-
rare, qui si minus proferri in lucem potest;
tamen omnium maxime ostendit, quantum
aut viri studium fuerit excolendæ, atque
adeo exhauriendæ omnis de peste doctrinæ,
aut ejusdem qualiscunque in hoc objecto
sententia pondus debeat habere. Iam in-
de a prima, cui interfuit, peste transilvani-
ca diximus virum cel. ,conquirendis undi-
que majorum de peste placitis operam suam
destinasse: impiger viri animus in hocce
labore ad finem usque vitæ suæ persevera-
vit. Habui in manibus plicum magnæ mo-
lis, multis millibus phylirarum composi-
tum, excerptis scriptorum de peste sen-
tentiis conflatum: non tantum omnis ævi
medicos isthic notatos, & ex opinionum
varietate discretos inveni; sed alios quo-

que omnium temporum scriptores, historicos, philosophos, oratores, poetas, ut omnino nil videatur CHENOTUS intactum reliquisse, quod quoquo modo ad pestis doctrinam pertineret. Ita cum quotidie novas in literatura pestis accessiones faceret; nequaquam passus est eas indigestæ farraginis vice coacervari; sed, uti, quoties per occasionem licebat, iisdem ad stabiliendas sententias singulares utebatur; ita extant in iisdem manuscriptis rudimenta initi ad scribendam omnis ævi de peste doctrinam ordinis, ut magis morte intercitus labor esse; quam ejus perficiendi consilium defuisse debeat videri. Itaque redempta ab hæredibus eadem manuscripta rex augustissimus bibliothecæ claudiopolitaneæ muneri dedit, ibidem thesauri vice servanda interea; dum quis alter chenotus adjiciat animum ad consummandum laborem, atque humani generis commodo, & rei literariæ incrementis plenam pestis historiam exequatur.

Inter multiplices hosce, quos diximus, pro salute publica labores cum CHENOTUS ad annum ætatis octavum, & sexagesimum pervenisset; ex morbo, quem medici ejus temporis ad atram bilem motam referebant, mortuus est quarto idus Maji anno CIOIOCCCLXXXIX. Res familiaris viro præstantissimo tenuis fuit: namque, quo magis publicæ rei vacaret, abstinere se a privata praxi, quæ opes, atque emolumenta domestica sufficeret: quo minus congrua laborum præmia a civitate ferret; medicorum intercessione factum est, qui eorundem dignitati perpetuo obrectabant. Ita ad collegarum invidiam; non ad publicam ingratitude tristior hoc nomine CHENOTI fors pertinet, cujus exemplo videmur posse discere, dari casus politiæ medicæ, ubi civitas melius adquiescat in experientia unius; quam in disputatione multorum; dari medicos, qui, dum pestem curare detrectant, affectant ejus

curandæ leges cernere; & denique sæpe
eos gloriæ rerum bene gestarum, meritæ-
que per id ad magistratus civiles auctori-
tati solere intercedere, qui rebus ipsis
gerendis, quoniam periculum habeant, no-
lunt interesse.

ARGU-

ARGUMENTA.

HISTORIA PESTIS

	<i>Pag.</i>
In Districtu Coronensi	1.
<i>in Territorio Calibafonum</i>	<i>ib.</i>
<i>Rosnaviae</i>	10.
<i>in Novo Tohan</i>	13.
<i>in Tohan Vetere</i>	17.
in Districtu Fogarasiensi	21.
<i>in Butsum</i>	<i>ib.</i>
<i>in Magno Berivoi</i>	30.
<i>in Netot</i>	35.
<i>in Sarkaicza</i>	37.
in Sede Nagy - Sinkenfi	42.
<i>Rofundæ</i>	<i>ib.</i>
in Háromszék	48.
<i>in Xenodochio & Valle Bodzenfi</i> . .	49.
<i>in Körös</i>	72.
	<i>in</i>

	<i>Pag.</i>
<i>in Kováczna</i>	81.
<i>in Bodola</i>	86.
in Sede Clikenfi	101.
in Sede Marulina	108.
De Repagulis, & Adjumentis ad- versus Pestem adhibitis	120.
Tabella summarium pestis transil- vanicæ ann. MDCCLXX & MDCCLXXI specimen exhi- bens	ult.

1. **I**facium, & Smailum, tractus Moldaviæ, quem Ister præterfluit, oppida, circumjectique vici prima pestis, de qua scribere aggredior, sedes fuisse perhibentur. An ex sicubi recondito, & sub belli tumultibus protracto mali fomite; an aliunde recens adlato, ignoratur.

2. Superiore autumno bellantes Ruthenorum, & Turcorum exercitus eam regionem tenuerant; hi contagione expertes flumen renavigaverunt; illi, late regionem populati, per Moldaviam, & Valachiam hiberna sumserunt, atque Iasiis, Moldaviæ; & Bukuresti, Valachiæ metropoli-

A bus

bus prima, & secunda prætoria constituerunt. Iasiis primum inter milites, dein & indigenas morbus se se exeruit, maculis nigris, mortis velocitate, & mortuorum frequentia insignis, pro febre castrensi habitus; at reapse pestis: nam mense Februario jam aliquot Moldaviæ superioris loca, inter cetera, Campum longum, suo nomine nota, funestabat. Pariter & Bukurestum: Ruthenorum enim velitum octo contubernales, mense Decembri, exiguo temporis intervallo, cita morte decesserunt. Ceteri progressus, & incrementa mali adulto demum vere Transilvaniis innotuerunt.

3. Adpropinquante exercituum educatione Moldavi, magis vero Valachi, & potissimum locupletiores Bukurestiensis, securitatis ergo, versus Transilvaniæ fines catervatim confluxere: pars in ipsa limitum ora sub tentoriis manserunt; pars in submontanis Valachiæ vicis constituerunt; reliqui sanitatem probaturi xenodochia subiverunt.

4. Viarum, quæ Bukuresto in Transilvaniam ducunt, e commodissimis, & frequentissimis est in xenodochium terzburgense. Venientibus ultimo occurrit Valachiae vicus, Rukur nomine, ubi hebræa sub finem Aprilis ex peste decesserat. Is vicus exeunte Junio sexaginta funera numerabat.

5. Ab inde surgentia montium juga Valachiam a Transilvania determinant, & territorium pandunt, districtus coronensis appendicem, montuosum, in quatuor præcipuas valles discretum, familiis sexaginta quinque supra sexcentas, hinc & inde sparsis, habitatum. Vernacule appellantur *Calibafones*, ceu Cafarios dicas, sive casarum habitatores. Habentur in re sanitatis haud secus; quam alieni; positis enim ad citimas fauces excubiis horum non admittuntur, nisi probaverint sanitatem. In Valachiam pro libitu eunt, redeuntque. Commodum advenis asylum, quia securos belli præstabat, & xenodochii tædio eximebat.

6. Peste itaque in Valachia percrebescente, & territorio advenas, queis per infectum Rukur iter erat, hospitio domicilioque excipiente; Casariis ipsis istum vicum, & interiorem Valachiam frequentantibus; aliter fieri non potuit, quam ut malum illo subreperet.

7. Exeunte Majo, venies Bukuresto municeps græcus in domum, secus viam, divertit, ubi duæ familiæ habitabant, sordida lintea dedit puellæ lavanda, et postero die intravit xenodochium, fanusque probationem explevit. Puella vero, aliquot post diebus, bubone sub axilla sinistra, & carbunculo in cubito dextro affecta, mortua est ex morbo quatruiduano. Hanc secuti sunt puer decennis, parvula quadriennis, & mater. Pater vero mitius habitus ex parotide pone aurem dextram; parvula sexennis ex bubone sub inguine sinistro, vitam reportavere. Prima funera palam efferebantur, & sub exequiis epulæ, & linteamina pro more gentis distribue-

buebantur. Mater clam in horto humo mandata est.

8. Potissima morbi symptomata erant: horror, frigusque; subitanea virium labefactatio; præcordiorum angustia, calor, sitis; immodicus capitis dolor; vomitus; mentis alienatio; memorati supra tumores: in cadaveribus vibices, & petechiæ. His recognitis medicus Brukmann, & decumbente pariter puella sexenni, morti proxima, veram pestem 16° Junii declaravit, & superstites, mutatis vestibus, in aliam casam translocavit; infectam vero succendit, & per totum territorium visitationes ordinavit.

9. Verum geminati intra paucos dies in casis vicinis, dein & remotis, occasus palam fecere, calamitatem, dum lateret, longius serpsisse; nec una tantum occasione coepisse: et crudo Majo duo viri post comissionem inopinato, & derepente interierant, qui nuper ex Valachia redierant: paulo post mulier, viridi juventute,

citra causam manifestam, immaturo partu concesserat: aurifaber græcus, in causam vacuum diversus, pestiferam ancillam deseruerat, & causam illibatam infecerat: alter, distractione cremati vini victum quærens, ex vico Rukur in territorium se se recepit, & frequentissimam tabernam habuit: amissa ex peste filia, mortis causam suppressit, & negotium continuavit: at exorta in vicina casa lue versus confinia secessit, ibique ipse, & uxor pestis victimæ ceciderunt.

10. Multo plures ejusdem propagatæ luis occasiones serior dies detexit: nam sub initium mali territorium quatuor supra viginti familias alienigenarum capiebat, qui, quemadmodum mox aiebam, primo quoque ægrotante, hospitia mutando, pestem accipiebant, & dabant: Casarii vero longe magis, coeundo in foro, moletrina, macello, popina; pestiferos accurendo, invisendo; mortuos lavando, efferendo, inhumando; mortuorum tegumenta
par-

partiendo, diftrahendo. En anfas contagionis, eo quidem fecundiores, pernicioſioresque, quia neceſſariæ, aſſiduæ, & ex vitæ muniis oriundæ.

11. Et iſtis vetandis, cohibendis, moderandis, ſtatim atque peſtis innotuit, omni ope, ac opera adlaboratum eſt. Duplicatæ in montium perviis, qua Tranſilvaniam ſpectant, excubiæ; Corona civitas, ceteraque diſtrictus loca eodem aditus vigiliis propriis obſidebant; delecti Caſarii confinem Valachiam intercludebant; diſtributi per regiones territorii viſitatores ægros conquiſcebant; parabolani in noſocomium traducebant; comitabantur purgatores, & veſpillones; omnes chirurgis parebant: hi enim non modo peſtiferos curare; ſed etiam præcautiones exigere docti, & juſſi erant.

12. At peſtifer fomes inter ægrorum mortuorumque cognatos, affines, vicinos, notos jam inde a principio, occaſionibus ſupra memoratis, longe lateque dif-

fusus, singulis territorii regionibus, adulto Julio, calamitatem intulit, conceptasque de præcautionibus spes intercidit: jamque ægri, suppellectiliaque contaminata ob distantiarum spatia, & inaccessam curribus viam vix conquiri, & nequaquam transvehi poterant. Mense Augusto omnia tristiora: crebra ubique funera: ægri a suis passim derelicti sine indice moriebantur: quidam levamen sub dio quærentes e casis proreptabant: nonnulli, vi morbi in furorem acti, quaquaversum discurrebant, & ubi fors tulit, exanimes concidebant: supersites, contagione polluti, pars in silvas, ipsi sibi exitio futuri, confugiebant; pars ad illibatos divertebant, & hos pariter inficiebant.

13. September calamitatem ad summum perduxit. Funera prius, & plura; quam ægri renuntiantur: chirurgi, horumque administri peste faucii, & ipsi alienæ opis egeni, publicæ rei frustra erant, remediaque mali pessum ibant. Unum super-

perfuit, domos adhuc integras occasione-
bus subripere, & pro virili tutas præstare.

14. Octobri ineunte pestis velut in am-
biguo hæsit; adulto, ab apice descendit,
& purgationi, fomitisque deletioni, cui
deinceps curatissime, & ardentissime va-
catum est, spatium dare coepit. Novem-
bri evidentius remisit. Decembri relan-
guit, & Januario desit.

15. Instituta, & quam diligentissime
sequente Majo peracta conquisitio repe-
rit in territorio domos nuper infectas 236;
ægros 743, mortuos 615, restitutos 128:
mortuis accensi sunt advenarum 31, &
duo chirurgi: ceteri contagionis admi-
nistrari, undecim numero, reconvaluerunt,
& argumentum reliquerunt, artem medicam
adversus pestem multum posse, si, ut apud
hos factum est, tempestive omnibus, &
singulis ægris adesset, aut adesse posset.
Territorium omne, ut supra diximus, habet,
domos 665; habuit ante pestem habitato-
res 3106.

Ros.

Rosnavia.

16. Est districtus coronensis oppidum, cis territorium Cafariorum itineris horam situm, Saxonibus habitatum: habet vicum proximum, ducentarum undecim casarum, Valachis proprium: sessorum ante pestem 1033.

17. Vicaneus, Valachiani territorio confinem postremis Augusti diebus clanculum ingressus, & similiter regressus, secundo Septembris, nocturnis horis, rure, quo pecus quæsitum iverat, subito horrore, continuante frigore, immodica virium labefactione, infando capitis dolore, præcordiorum anxietate, vomituque corripiebatur, & vexabatur: laboriose domum reversus sumsit, ut frigus propulset, viresque reficeret, vini cremati haustum: inde calor, sitis, irrequieta somnolentia: tertio die, vomitu perpetuo premente, angustia præcordiorum, collapsione virium magis magisque ingravescentibus, æger opinione suorum citius interiit:

vibi-

vibices, & petechiæ cadaver deturpabant.

18. Patruus septuagenarius, qui ægro, morientique adfiterat, cadaver laverat, & loculo imposuerat, sexto post die (Septembris undecimo) paribus initiis impetitus, & ærumnis triduum agitatus, abs agone, nemine cogitante, extinctus est: cadaver petechias, & tumorem sub inguine exhibuit.

19. Decimo octavo Septembris lues primæ domus vicinum fessorem invasit: moriebatur, simili morbi decursu, intra triduum: petechiæ cadaver variabant. Loxidix clanculum subrepta malum intulit: Mox uxor, prolesque duæ correptæ sunt: filiola decennis morbum superavit.

20. Iphis diebus primi ægri vidua, ejusque filia periculose decubuerant: inveniebantur 23° Septembris, mater quidem quinque carbunculos, & duos bubones, sub singulo inguine unum; filia tres carbunculos, & bubonem gerentes: ambæ reconvaluerunt.

21. Ineunte Octobri paternam istius viduæ domum contagio invasit, & octo animas infecit: duæ emerere: mater leviro, filiæ, nepti, senique adfiterat. Ab inde transit malum ad filios duos, propriam famliam habentes: binæ quatuor ægros, & ex his duos reconvalescentes habuerunt. Ita pestis quinque ejusdem profapiæ familias funestavit.

22. At præter hæc confanguineas, vicinamque supra dictam adhuc quinque infectæ fuerunt. De una constat cum quadam istarum communionem habuisse, & alteram, tertiamque contaminasse, de quarta autem, et quinta, qua occasione virus ceperint, comperiri non potuit. Omnes hæc numerant quatuor & decem ægros, & tres duntaxat restitutos. Itaque vicus undecim domos intra tres menses habuit infectas; quatuor supra triginta pestiferos; viginti quatuor mortuos; decem in sanitatem reverbos.

23. Primus, alter, & tertius occasus statim, & tempestive innotuerunt: nam senatus coronensis intra ditionem suam ordinate, & distincte in hanc rem disposuerat. Qui ægris adsiterant, & qui conversationis suspecti videbantur, domibus suis circumclusi, & omnem suppellectilem lavare iussi sunt: at neutri scopo plene satisfactum est: præcautio tamen eo profuit, ut miasma pestiferum parcius, & lentius vulgaretur. Contra incuriam, astutiam, & contumaciam vulgi in peste nunquam satis cautum est. Optimo itaque consilio familiæ decem, primum contaminatæ, in territorium; ultima in vicum, de quo mox agam, transductæ sunt. Secuta domorum purgatio fomitem mali penitus restinxit.

Novum Tohan.

24. Vicus hic Valachorum est: distat a territorio dimidiâ; a Rosnavia totam itineris horam: habet supra centum tre-

des

postridie binis tumor sub utroque inguine prodierat; vomitus persistebat; calor frigusque se se invicem excipiebant: mors uni decimo septimo; alteri decimo octavo Septembris obvenit.

28. Vetula, præcipiti gravique suorum ægitudine territa, vicinas advocaverat, & ægros, petitura consilium, circumtulerrat. Jamque e vicinis filia 16° Septembris; mulier uterum gerens decimo octavo; altera vicesimo pestem conceperunt: secuta est 25° alia mater familias; & 30° agricola in dumetis, haud procul vico, repertus est, peste laborans, & sub axilla sinistra gerens bubonem. Itaque contagio a medio Septembri usque exeuntem mensē sex domos funestaverat, & interea mortiferum seminum late disperferat: crevit eundo usque finem Novembris: ab inde pedetentim remisit, & ineunte Februario desit: domos infecit quinquaginta octo;prehendit animas centum sexaginta; interemit centum
vigin.

viginti unam ; fauciatas reliquit triginta novem.

29. Prima funera statim renuntiata, & pervisa fuerunt. Superstitibus in territorium translatis, primum tugurium succendebatur ; alterum, quia prope domos erat, arcte claudebatur, & vigiliis muniabatur. Mox totus vicus excubiis circumfessus est in tutelam circumjacentium vicorum. Quod quidem providentissime factum : nam diffusum, ut innui, hinc & inde sub ipsis initiis virus sævire mox occoepit, nec continuatæ usque medium Octobrem infectorum, & suspectorum transvectioni auscultavit. Forfan tamen demum profuisset : verum vectigaliarii terzburgenses, qui, ante securi, nunc, nescio cujus persuasu, in metum adducti, ne miasma ex aere, dum ægri præter veherentur, in ædes penetraret, intercesserunt. Et quamquam prætensa ratio vana esset, satius tamen visum est absistere ; quam eos in perpetua trepidatione relinquere.

30. Extinctionem mali juvit, promovit, & acceleravit incepta, mox ubi remisit, accurateque, & assidue continuata purgatio.

31. De occasione pestis in hoc vico ortæ nihil certum proferam. Vetula a focero, proxime cis territorium sedente, tertio abhinc die domum retulerat lanam, quæ facile e territorio inquinata venerit, ex qua puellus seu, tractando, seu ludibunde desuper cubando pestem conceperit.

Tohan Vetus.

32. Est militia vernaculæ vicus sexaginta duarum supra centum domorum: numerabat ante pestem sexcentas quinquaginta animas.

33. Vidua, valido ægritudinis insultu petita, moriebatur vigesimo tertio Septembris: cadaver nihil præter petechias ostendit. Propingui, & vicini, sive ita crederent, aut credi vellent, ajebant:
„ ægram totos octo dies jacuisse; sine præ-

„ vio horrore, & frigore, ex longa alvi
 „ obstructione colicis doloribus vexatam
 „ crebro vomuisse; vini cremati multum
 „ sumfisse; medicastram bryoniæ deco-
 „ cto caput, & abdomen ægræ lavisse; pe-
 „ techias ex perversa medela prodiisse. “

34. Concinnata ad veri similitudinem narratio pestis suspicionem non penitus submovit: superstitibus domo egredi interdicitum, & deforis vigiliæ appositæ sunt. At vigesimo octavo Septembris superstium filiarum una, ac mulier, quæ viduæ adstiterat, in morbum lapsæ, bubonibusque signatæ, & intra quatrimum mortuæ, omnem dubitationem sustulerunt.

35. Quæ duobus vicis, Rosnaviæ, & Novo Tohan, nuper prætensæ fuerant excubitorum stationes, viris auctæ, recens infectum statim circumcluserunt. Interea de obeundis visitationibus, conquirendis ægris, & custodiendis domibus pestis suspectis dispositum est. Mox eventus docuit, fomitem mali opinione latius proferpisse .

psisse: una, altera, & tertia domus inveniebantur infectæ, & sessorum transducebantur in territorium usque 20um Octobris, quo ab ea præcautione, ut supra dixi, destitutum est. Ab inde novi ægri in domum pro nosocomio vacuatam adlati; suspecti seorsim collocati; supellex purgationi accepta; verbo: quæ ad extinctionem mali necessariæ erant operationes, fideliter, & assidue exactæ fuerunt.

36. Principio manifestæ pestis milites vico excefferant, & prope castra ponere constituerant: consilium sanitatis reprobavit: „vix enim milites omni domorum „ suarum visione se abstinere, neque diu, „ quum hiems instaret, persistere posse: „ vitato sollicitè cum infectis congressu, & „ supellectilis sordidæ usu salutem etiam „ in vico penes ipsos esse: id si fecerint; „ malum brevi extinctum iri. “

37. Paruerunt lubenter, & imperata diligenter perfecerunt: eventus quoque edicto fidem fecit: nam intra duodecim

domos pestis circumclusa defecit, et Novembris dies duodecimus ultimum ægrum dedit. Nosocomii curam gerebat chirurgus ex Novo Tohan: ambo vici una duntaxat hora distant.

38. Exacta purgatione, & expleta fideliter probationis solitæ mora vicus hic, & Rosnavia decimo quarto Februarii, omnium infectorum locorum primi, circumclusione liberati, & communi societati restituti sunt.

39. Antea autem singulis fessoribus de detecta, & purgationi subdita supellectile jusjurandum delatum est: vespillo, qui matris, sororisque, ex peste mortuarum, residua vestimenta humo defoderat, recelare; quam pejerare maluit: refossa, mox combusta, resurrectionis contagionis periculum extinxerunt.

40. Unde illa, & qua occasione hic primum orta sit, specialiter comperiri non potuit: vicanei tantum edisseruerunt, pueros
No-

Novi Tóhan iisdem , queis ibi pestis coeperat, diebus viduæ calamitatem attulisse.

In Districtu Fogarasiensi.

Butsum.

41. Est militiæ vernaculæ vicus sexaginta novem domorum: in his ante pestem animæ sedebant supra tercentas decem & novem.

42. Miles hujus vici fessor, furacitatis manifestus, obita proxime territorium cafariorum excubiarum vice, altero Octobris die supellectilem domum reportavit. Hujus uxor, quintum mensem gravida, in morbum inopinatum lapsa, tertio die abortiit, & mortua est: is dies erat Octobris tertius decimus. Ipsa edixerat conjugem ex statione sibi mortem attulisse, & mox a morte pater militis septuagenarius, subitaneo obitu consternatus, paracho primum, dein amicorum uni sollicitudinem suam aperuit, quod nurus ex peste periisset: „ei „sub inguine dextro tumorem, magnitudine

„ pugni, emerſiſſe; poſt mortem concidiſſe:
 „ ſuſpicari ſe filium ex ſtatione peſtem re-
 „ portaviſſe. “

43. Decurio , parochi aliorumque ſvaſu, domui mox excubitorem appoſuit & caſum centurioni, horam itineris ab inde degenti, renunciavit: miſſus centuriæ chirurgus cadaver viſit, ac morbum pro vulgari, & innoxio declaravit, reclamantibus haud paucis: „ non recte obſervaiſſe, & „ & alium chirurgum advocandum eſſe. “ Uxor ſubcenturionis (is domo aberat) motum quadamtenus compeſcuit dicendo: „ ſe „ ægram unxiſſe, nullumque tumorem inve- „ niſſe: “ at parochus, nihil, motus, exequias ritu ſolenni ducere abnuebat: mulier coegit miſſis duobus armatis: domus, centurionis juſſu, excubiis liberata eſt, permiſſaque ſuperſtitibus cum ceteris incolis converſatio.

44. Duas ſeptimanas ſiluit malum: poſt divertit in domum paternam, & militis mater obiit ex morbo triduo 26°

Octo-

Octobris: illi parotidis dextræ insignis tumor, & sub mento macula nigra (procul dubio carbunculus) subnata erant.

45. Apposito interim excubitore, casuque ad centurionem perlato, is ipse chirurgus a dentium dolore, cui mulier obnoxia fuerat, tumorem, & maculae originem repetiit, & morbum pestem non esse per caput suum adseveravit, secus sentientes acriter increpans, „ ceu vicum pe-
 „ stis labe perperam infamarent: “ nihilominus vicanei domum ingredi, funusque eferre, & comitari abhorrebant: at subcenturionis uxor verbo, & exemplo nonnullos persuasit: ceteri ne mandato quidem paruerunt, & fuerunt inter hos lingua intemperantes, consiliaque miscentes, qua ratione superstites a communione ceterorum arcerent: hinc absolutis exequiis duodecim milites, ad centurionem citati, in custodiam trahebantur: hac exacta, centurio acriter corripuit, „ quod ob
 „ duo funera motus cierent, & supra se
 B 4 „ fa-

„ sapere vellent: chirurgum pestis indicium
 „ non invenisse: se in castris centena uno
 „ die funera absque peste vidisse: nemo
 „ deinceps ausit de peste loqui: in eum, qui
 „ secus fecerit, scipione animadversum
 „ iri: penes se imperium, ceteris paren-
 „ dum esse.“ Similiter subcenturio, interea
 reversus, succensuit: „ viderent, ne sparso
 „ perperam pestis rumore vicus circum-
 „ cludatur, eisque fame pereundum sit:
 „ si domi fuisset, se scipione pestem expul-
 „ surum fuisse. “

40. Eadem septimana reversa ad
 primam domum contagio militis socrum,
 ejusque septennem filiam ex morbo qua-
 triduo peremit: lustratis cadaveribus
 chirurgus de indole morbi, ut prius, pro-
 nunciavit: at in paterna domo senex, hu-
 jusque duo coelibes filii ab hesternae die
 gravissime habebant: chirurgus, jam sibi
 metuens, ægros foras evocavit: at eosdem
 manu contingere non sustinuit; sed emi-
 nus interrogavit, ac morbum contagiosum,

ne-

nequaquam tamen pestem esse edixit : aderat subcenturio, & vicanei jurati: senex mortuus est septimo; filii octavo Novembris. Sic ex eadem prosapia, quæ undecim animas habuerat, octenæ brevissimo morbo, & ex his septem intra spatium decem dierum perierant.

47. Neque sic centurio adduci potuit, ut adeo crebros, repetitosque casus superioribus aperiret: id demum fecit militiae germanicæ subcenturio, dato primum ad centurionem nuncio, qui ab inde ad consilium sanitatis coronense pervenit.

48. Adfuit 10° Novembris medicus Brukmann, qui cognita casuum serie, & internecina velocitate, veram pestem esse declaravit: cetera enim morbi adjuncta, & accidentia ne tum quidem centurio, subcenturiove, aut chirurgus revelaverunt, sive ex conscientia culpæ, sive quod sperarent, medicum ad suas partes esse transiturum. Novissima nocte ceciderat in morbum superstes infortunati militis novennis puella: interroga-

rogata nihil præter capitis dolorem que-
rebatur; trucem tamen, & abalienatum
vultum, ut pestiferi solent, præferebat: cete-
rum in toto vico nullus æger repertus est.

49. Medicus humatis cadaveribus, &
præcepta suppellectilis pestiferæ purga-
tione disposuit, ut paterna domus, sessori-
bus destituta, obseraretur; altera vero,
quæ pestis incentorem, duasque proles,
& confanguineam coelibem in auxilium ad-
vocatam habebat, omni commercio inter-
cluderetur, & ambæ ab excubitoribus ex-
tus custodirentur; vicanei conventibus se
abstinerent; visitatores circumeundo de
ægris inquirerent; vigiles ex propin-
quis vicum infectum circumfiderent, &
contagionem introrsum coercerent.

50. Postero ab abscessu medici die fi-
lia novennis, de qua supra; pater 13°
Novembris; & filiulus quinquennis 15° No-
vembris mortui sunt: coelebs cadavera
humavit; at eodem die pestem concepit:
bubonem sub inguinæ sinistro; carbuncu-
lum

lum in abdomine habuit, & convaluit: ægrotanti subcenturionis uxor alimenta supeditavit: casus iste totum fere mensem latuit.

51. Interea mater alterius familias, infectis cognatæ, jam, a 12° Novembris peste laborabat: ex tribus bubonibus sub axilla dextra, et utroque inguine clanculum decubuit; clanculum convaluit: in alia domo duo puelli, septennis quidem 22°; quinquennis 25° Novembris ex morbo triduo mortui sunt: renunciatio mortem ab epilepsia, cui puelli obnoxii fuisse perhibebantur, repetiit: reapse vero peffis erat, neque epilepticos adfultus, præterquam ab aliquot retro annis ex variolis, unquam habuerant, quemadmodum mater mihi postea narravit: rursus alius familias pater, 22° Novembris peste correptus, sub axilla dextra, & inguine dextro bubonem habuit: denique filius viduæ quatuordecim annorum 24° Novembris ex peste decumbebat.

52. Eo

52. Eo ipso die scripsit centurio Coronam ad præfidem delegati sanitatis consilii, binas primum infectas familias plane extinctas esse; coelibem valere; nullumque ab inde pestis iudicium in toto vico versari: consilium rescripsit, coelibum domorum purgationem imponendam esse: præscripsit normam, ad quam opus perficeret.

53. At centurio jam 3° Decembris palinodiam cecinit, transmissis ad consilium subcenturionis literis: hic scribebat: „ no-
 „ visima nocte mulierem cum macula li-
 „ vida in brachio dextro obiisse: duos
 „ pueros decumbere, & sub inguine tu-
 „ mores habere: deum nosse, quid hoc sit:
 „ se morbos non intelligere: septem in
 „ vico ægros dari, sexque domos inter-
 „ clusas esse. “

54. Ab isto tempore dispositiones, quas medicus Brukmann instituerat, rite, & accuratissime perfici coeperunt: 10° Decembris alius chirurgus bene peritus comperit undecim domos pesti obnoxias;

in his quindecim decumbentes; mortuos a principio viginti unum.

55. Toto Decembri contagio magis magisque invaluit: & infelix chirurgus, qui funesta, nescio ignorantia, conniventia-ve, an pertinacia malum prolatavit, dedit 27° istius mensis ex se se tabellam, in qua domus infectas 21; mortuos ab initio 38; restitutos novem; adhuc decumbentes octo; proin pestiferos 55 recenset.

56. Mense Januario pestis unicam domum recens invalit, pedetentim decrevit, & cum eo defecit. Facta post disquisitio reperit funestatas domos 22; infectos 65; interemtos 46; restitutos 19. Profecto, si ullibi, certe hic pestis intra prima exordia contineri potuit: cognitio primi casus, hujusque occasionis; plebs salutis suæ sollicita; incommodis politicarum dispositionum nuper territa; ad omnia obsequia paratissima; hæc, inquam, ferebant adjumenta, quæ fere semper, & ubique desiderantur.

Ma-

Magnum Berivoi.

57. Rivus præterfluens dividit parvum a magno: ille pestis expers fuit; de magno hic sermo est: habet domos 64, quas 296 animæ ante pestem habitabant: distat a Butsum duas itineris horas: non paucæ familiæ pertinent ad militiam vernaculam.

58. Omnes vicanei ex Butsum contagionem sago inquinato adlatum esse constanter asserunt: de tempore, & authore non ita compertum est: fullo, ad quem sagram missum fuit, fere septuagenarius, post triduanam ægritudinem, suorum expectatione citius, mortuus est 26° Novembris: hujus frater, & filius vibices, maculas, & pustulam fabæ magnitudine adverterunt, quas tunc pestis indices suspicabantur.

59. Secuta est puella domus vicinæ, apud fullonem quotidiana: ægro, mortuoque adsuerat, & cum hujus filia haud infrequenter cubabat: obiit 3° Decembris

ex morbo quatruiduano : parentes a subito, validoque horrore mortis causam oriri contendebant, & chirurgus, qui cadaver visit, nullum se pestis indicium comperisse retulit: at 19° Decembris inventa soror cum duobus bubonibus falsi parentes convicit.

60. Hanc excepit apud fratrem fullo- nis pupilla quadriennis 10° Decembris; hujus mater 12° , quo itidem die ipsa fullo- nis filia, bubonem sub inguine sinistro ge- rens, decumbebat : 13° mortuus est in- fans quadriennis, bubonibus sub axilla si- nistra, & inguine dextro signatus: hujus soror quoque jacebat cum bubone sub in- guine sinistro: 14° in quinta domo mortuus est herus cum petechiis: chirurgus, qui ulti- ma cadavera, & ægros visit, pestem esse dixit.

61. Circiter dimidiam a vico itineris horam stabant tuguria, ludicris castris su- periore autumno usitata: tribunus velitum vernaculorum, qui visitationi intererat, omnes sessorum quatuor domorum cognata- rum 16° ; deinde 20° Decembris quintæ ses-
sors

fores una cum ægris illo transtulit: tuguria sic divisit, ut ægri a sanis seorsim essent: horum duas classes fecit: eorum, qui reapse se se ægrorum consortio contaminaverant, & eorum, qui cum postremis hisce convenerant, aut saltem convenisse suspectierant: in ambitu tuguriorum constituit vigiles, qui continerent translatos, & fors advenientes arcerent: intus quoque vigilias posuit, ut ne diversæ seriei homines inter se convenirent: vacuatæ in vicco domus oppessulatæ, & excubitoribus pariter concreditæ sunt, ne quis vim faceret, & suppellectilem auferret: vicus ipse octo stationibus circumsidebatur.

62. Interea dum istæ familiæ transferrentur; aliquot aliæ, vesano pestis metu territæ, in proximam silvam confugerant: repertæ in castra transductæ sunt, quia metuendum erat, ne quid seminii pestiferi secum tulissent: probationem seorsim a ceteris expleverunt sani, & demum in suas domos redire permisi sunt.

63. Oppi-

63. Oppidum Fogaras, a castris duas horas disitum, recipit rivum, qui castra præterfluit, in quo pestis fomite inquinata suppellectilia lavari debuerunt: oppidum metuebat, ne aqua rivi noxam inferret: superum sanitatis consilium sine metu esse iussit, & rem verisimilitudine destitutam, ab omnique experientia alienam esse declaravit.

64. Ipsissimo tempore ingens quoque pestis metus Cibinienses incesit: Fogarasienses enim renunciaverant adolescentem in Butsum famulantem, nepotem fullonis in Berivoi primum infecti, postquam fatale sagum in domum avi attulerat, fugam cepisse, & in vicum sedis cibiniensis, a metropoli sesqui horam disitum, divertisse: multi fortuita, ut adsolet, in culpam trahentes criminabantur, quod consilium sanitatis citimæ fluvii Alutæ ripæ prætenturam non ante objecisset: at metus inanis erat, & brevis fuit: nam tertio post die compertum est, adolescentem in

Butsum continenter mansisse, & prorsus infontem esse.

65. At domus, quæ primam a fullone mortuam habuit, 22° Decembris alterum funus, prioris sororem trium & decem annorum, etulit, & prius infectam fuisse comprobavit: item in alia domo ejusdem cognationis filius octodecim annorum post tertium ægrotationis diem cum petechiis decessit: postridie omnes superstites translati sunt ad castra.

66. Octava domus alebat ex misericordia septuagenarium: hic mortui fullonis sagum, & femoralia dono accepit: moriebatur bubonem sub inguine habens 22° Januarii: fessoris familia postridie in castra transducebatur.

67. Ita patet octo domos hujus vici peste funestatas fuisse: memoravi ægros mortuosque in vico repertos: ceteri in castris pestem conceperunt: omnes faciunt 25 infectos, ex quibus viginti perierunt; quinque tantum reconvaluerunt.

Ne-

Netot.

68. Est vicus quinquaginta septem domorum, in quibus 370 animæ ante pestem sedebant: fessorum nonnulli sunt militiæ vernaculæ.

69. Velitis uxor sorori, quæ secunda in Berivoi ex peste obiit, adfiterat: hæc post exequias indusium mortuæ domum reportavit: ipsa ejusque maritus 21° Decembris ex morbo triduo vita decesserunt: cadavera petechiis foeda erant: superstites parentes eodem die ad castra transducti sunt, ubi sani permanserunt.

70. Quatuor familiæ habitabant in eodem cum infecta ambitu: vacuata domus pessulis bene clausa, & ceteræ habitatæ excubitoribus circumsidebantur ob suspicionem, ne ægrotantibus adfiterent, aut intervenissent: ultra duas septimanas persistebant sanæ: at circiter medium Januarium contagio inter familiam novem animarum erupit, & duas proles sustulit: sequebantur 22°, 23°, 26° totidem prolium funera:

parentes duo prima celaverunt; ultima singillatim decurioni militiæ vernaculæ, & comarcho vici indicaverunt: hi vero adeo non renunciaverunt, ut potius mortem intenterent parentibus, si alia via aperirent: itaque haud secus; ac cum nuperis cadaveribus fecerant, sic secunda clanculum in horreo humaverunt.

71. Tandem, quum ministri purgatum venirent, inventi sunt primo Februario pater ipse, & residuæ proles mortuæ sola superflite matre, quæ & ipsa, mitius habita, cum carbunculo reconvalescerat: ultima hæc cadavera bubonibus signata erant: in vicina domo jacebat adolescens 15 annorum ex peste pridie oborta, bubonem gerens sub axilla sinistra: hic cum omnibus ceterarum domorum fessoribus eodem die ad castra translatus obiit 4° dicti mensis: ceteris pestis pepercit, & intra tres istas familias quievit, duodecim animas impetivit, & ex his unicam in vivis reliquit.

Sar-

Sarkaicza.

72. A vico Butsum quartam tantum horæ partem distat: habet domos octo & nonaginta: numerabat ante pestem viginti duas supra quingentas animas.

73. Quæ mox exorta, & extincta demum peste factæ sunt perquisitiones, evincunt malum ex Butsum huc fuisse adlatum: de modo discrepant: quidam testes ajunt adolescentem butsumiensem, ineunte Decembri, in silva utriusque loco communi ex peste mortuum, a quo sarkaiczensis porcarius inter cetera cingulum laneum acceperit, indeque pestem conceperit: aliunde constat hujus matrem binarum primum in Butsum infectarum domorum familiarem fuisse, & inde lanam, quo tempore peste flagrabant, retulisse: nec minus certum est militem vernaculum, qui malum in Butsum intulit, prima Novembris septimana apud eandem mulierem divertisse: atque hinc nascitur

suspicio, eundem forsitan illi supellectilem infectam concredidisse.

74. Quidquid sit harum occasionum, quævis sufficit ad pestem propagandam: etsi enim ex lana supellectilive ante Decembrem contagio oriri debuisse videatur; facile tamen evenire potuit, ut mulier malum suspicata aut lanam, aut supellectilem seriori demum die expromferit, filioque suo tractandam dederit.

75. Hic 14^a Decembris, jam ægrotus, domum rediit, & tertio post die mortuus est: cadaver exhibuit chirurgus visenti duos carbunculos in antica tibiæ parte, & parotidem sinistram tumefactam, petechiasque per totum sparsas: indubia pestis indicia, quam reapse esse eventus confirmavit: postridie vicus stationibus circumcludebatur.

76. Ab isto porcario, qui cum matre intra domus herilis septa habitabat, malum transit ad filium heri quatrdecennem, qui decumbenti, & morienti adsederat, decessit 22° Decembris ex morbo tridua-

no: pariter usque finem Decembris octo ceterorum domesticorum mortui sunt, sicque eadem familia intra exiguum spatium decem funera extulit: herus, & famulorum unus manserunt intentati.

77. Interea dum isti ægrotarent, calamitas simul populabatur familiam affinis, qui socrus heri frater erat: ipse, uxor, & duæ proles perierunt.

78. Et tota hæc clades tam præceps in hisce domibus fuit, ut sere prius de mortuis; quam de ægris compertum sit: superstites ad castra transducti sunt, & videbatur malum penitus extinctum: at sexto Februarii gravida mulier moriebatur ex morbo paucorum dierum: propinqui adferebant ex insuperabili carnis appetitu, cui satisfacere mox non poterat, primum abortiisse, dein decessisse: chirurgus in cadavere nihil reperit, quod pestem indicaret: jussit tamen superstites, circumpositis excubitoribus, egressu intercludi: provide quidem: nam mortuæ pa-

trius 25° Februarii æger renunciabatur: habebat sub axilla dextra bubonem: mox ad castra cum suis transvectus est, ubi postero die decessit.

79. Quinque itaque familias hic vicus habuit infectas; pestiferos decem & septem, quorum nullus convaluit.

80. Haud procul fuit, quin alter vicus, Neo-Sinka dictus, peste quoque adfligeretur: ultra hunc mediam circiter horam duæ familiæ habitabant totidem tuguria: fessor unus, nihil quidquam mali suspicans, diverterat, & pernoctarat 15° Decembris in prima domo Sarkaiczæ infecta: postridie domum reversus, ex præcordiorum angustia male habens, & temulento similis, dolores per sensit versus cava axillarum, & inguina recurrentes: 17° utcumque levatus, morbum venatione discutere tentavit: inde retulit germina bubonum sub utroque inguine, qui postea in magnitudinem ovi gallinacei excreverunt: 18° lectum tenuit: 19° satis virium habuit, ut in

vicum iret, & in ecclesia sacris adesset: 20° longe pejus habuit: 21° avide comedit, & bene, ut suis videbatur, dormivit: 22° inexpectato mortuus est: chirurgus cada-ver lustrans bubones collapsos invenit, & ex peste mortuum esse dixit: mox infectum, huicque proximum tugurium, & duæ in vico domus, quas æger adiverat, vigiliis circumdatæ sunt.

81. Re comperta mox dispositum ibatur, ut superstites una cum iis, qui ægro-tantem inviserant, in castra transferrentur: verum literæ, mandatum perscribentes, culpa tabellarii tardius advenerunt: interea demortui filius tredecennis, 2° Januarii solitis pestis symptomatibus petitus, bubonemque nactus, postridie mortuus est: atqui tunc demum superstites, & proximi tugurii sessorum ad castra transvehebantur mox succensis ambobus tuguriis: ambæ familiæ persisterunt sanæ, nihilque ultra in novo Sinka accidit mali.

In

In Scde Nagy - Sinkensî.

Rosunda.

82. Est vicus sedis, seu circuli saxonici nagy - sinkensîs, quem Aluta flumen dividit a districtu fogarasiensi: habet novendecim domos supra centum: distat versus septentrionem quatuor circiter horas a dextra Alutæ ripa: Berivoi tantundem distat versus meridiem a sinistra: nihilominus lues ab hoc in illum sequenti modo transvecta est.

83. Qui primus in Berivoi pestem habuit, sullo erat, ut dixi: congesserat autumno magnam vim laneorum pannorum, quales Valachi in usus domesticos faciunt, jamque subactos, & siccatos in vestibulum domus suæ contulerat, proprietariis, quorum nonnulli ultra Alutam in dicta sede, & proximo circulo comitatus albenîs superioris degebant, proxime revehendos: dum ex peste decumberet, ad manum fuit Iodix, qua domestici ægrum

te-

texerunt: hæc erat vaccarii rosundensis: filius defuncti, & ex fratre nepos onerato pannis curru venerunt 5° Decembris in vicum, & vaccario lodicem; fratri vero ejusdem quatuor lanea faga reddiderunt: dein in alios vicos, eadem causa, iter perrexerunt.

84. Ante dicti vaccarii filia decennis, septimo Decembris in morbum lapsa, decessit 10° cum bubone, & petechiis, ut postea compertum est: nam ex morbillis mortua tum referebatur.

85. Stetit malum usque 29um Decembris: pater pomeridianis horis, dum frumentum flagellis excuteret, horrore, & frigore subito correptus, viresque fractus rediit domum, & sæpe vomuit: per sequentes dies ingentem capitis dolorem, & præcordiorum angustiam questus obiit 1° Januarii: cadaver vibices, & petechias ostendit, quas conspiciata defuncti glos confestim domum suam rediit, vestes mutavit, seque, & proles incolumes servavit:

cadaver ab uxore, & adultis prolibus
 haud procul domo humatum est: mani-
 festo indicio, jam pestis fovisse suspicionem.
 Eodem die vidua, & filiola octennis iis-
 dem, queis pater, petebantur symptomatis:
 idem morbi decursus: moriebantur, prior
 quidem tertio; posterior quarto Januarii.

86. Quinto mensis die relatio ad su-
 premum sanitatis collegium pervenit:
 chirurgus viferat defunctorum cadavera,
 nihilque suspectum repererat: ex provi-
 dentia tamen non domus tantum vaccarii;
 sed etiam vicinæ interclusæ fuerunt, in-
 terdictumque vicaneis, ne e suo territorio
 egrederentur: collegium respondit: „renun-
 „ ciatos casus, quod subiti essent, singula-
 „ rem attentionem exposcere: requiren-
 „ dum, an non vaccarius, aut suorum quis
 „ in districtu fogarasiensi fuerit: inter-
 „ rogandos accurate supersites, num ille
 „ aliquid egerit, aut comederit, unde
 „ morbum, & mortem accerferit: nonne
 „ magnum frigus, ingentem capitis dolo-
 „ rem,

» rem, gravem virium prostrationem, te-
 » mulentiam, & insaniam expertus sit:
 » similiter & de muliere, & de filiola: inte-
 » rim dispositiones provide factas esse. «

87. Reposuerunt Nagy - Sinkenfes:
 » rem se propius exanimavisse: virum, &
 » uxorem notata symptomata, dum vive-
 » rent, expertos, & quæstos esse, ac de-
 » mum patuisse, filiam decennem 10° De-
 » cembri defunctam parvum tumorem
 » sub inguine habuisse: de origine mali
 » suspicionem trahi, per Valachum beri-
 » voientem, qui ineunte Decembri apud
 » vaccarium divertit, adlatum esse: cete-
 » rum in ea ipsa domo tres adhuc homi-
 » nes decumbere, quorum unus sub ingui-
 » ne tumorem haberet. «

88. Adfui 17° Januarii: frater vaccarii,
 posthabita sua familia, ægros inviserat,
 ibique deprehenso ad suos reverti inter-
 dictum fuerat: is circiter 11° Januarii pe-
 ste tentatus, 13° foras vocatus ad rogata
 respondit: at 16° sub vesperam itidem
 egres-

egressus regredi non potuit, & postridie mane ante domum sedens mortuus reperiebatur; jacebant frater, & soror, ille viginti duorum; hæc octodecim annorum: ambo vix se se foras elaboraverunt: ille ostendit bubonem sub inguine sinistro; ista, longe debilior, parotidis tumorem præferabat: nemo erat, qui mortuum sepeliret; nemo, qui ægris ex inopia, & morbo fatiscentibus assisteret: quin imo quivis vel eminus cibum potumve suppeditare reformidabat: ingemui humanitatis extremæ calamitati: totus in eo fui, ut persuaderem, posse absque ullo periculo nexis ad longurias potculis necessaria, inter cetera jusculum vinosum, subministrari, quod & factum est.

89. Scripsi eodem die ad præfectum arcis Fogaras, ut ex Butsum duos ex peste restitutos, data quantavis mercede, acciret, eosque Rosundam mitteret, ægrorum curam habituros, & mortuum humanituros: at nullus conditionem accepit: postridie soror mortua est: frater vero pedeten-

tentim vires refecit, & 23° Januarii satis habuit, ut sororis cadaver, juxta quod hucusque jacere debuit, foras protrudere, & hocce, patruique ante domum stantis super traham, ad quam vicanei ante junxerant equum, advolvere, & in scrobem, itidem prius factam, dejicere, humumque supersternere valuerit: deinde vestes suas exuit, & in ignem projecit, propriam domum, duasque vicinas succendit, & in novum tugurium ipsi soli destinatum secessit, ubi usque 17um Februarii mansit: inde ad castra prope Berivoi transductus est, ubi dissipato bubone integre convaluit.

90. Intra hanc unam domum pestis restitit, sex homines interemit, & septimum e faucibus dimisit: familia patruī mansit integra, ut supra dixi: in cetero vico morbilli passim pueritiam infestabant: vicina loca, ea præsertim, ubi fullones fuerant, a perito chirurgo visa, nihil a publica sanitate alienum præbuerunt.

In

In Háromszék

91. Ita vocant Transilvaniæ circulum, qui Valachiam, & Moldaviam, qua hæc se jungunt, contingit: tractus maxime habitatus quatuor, & quinque itineris horas distat a confiniis: interjectum spatium, valde montuosum, nonnullos viculos habet aliquot tuguriorum: seffores vix non omnes pecuariam faciunt, & clandestine in Valachiam, Moldaviamque eundo, ac redeundo, horsum, & illorsum sua furta, non dicam merces, distrahendo magnum, atque continuum publicæ sanitati periculum important: illa præsertim regio, quæ a fluvio Bodza nomen habet, talibus nebulonibus scatet, atque jam inde generalis ratio se se manifestat, per quos, & qua ratione pestis in eum circulum induci potuerit, & inducta sit. Initium historiæ faciam a xenodochio bodzensi, & præmittam aliquot casus, ut opinor, vere pestiferos, at incuria ignorantiae, ne dicam fallacia, & dolo

dolo autoptarum valde obscuratos, & palliatos.

Xenodochium et Vallis Bodzensis.

92. Sutor bukurestiensis cum familia quinque animarum xenodochium intravit 30° Maji: hujus uxor incidit in febrem, quam malignam appellavere: supervenit quarto die narium hæmorrhagia: obiit 3° Junii: chirurgus retulit se in cadavere nihil insolitum reperisse.

93. Maritus, ex largo potu in morbum lapsus, videbatur chirurgo ex pleuritide laborare: postridie delirabat vultu rubicundo, tumido, a se alienato: mortuus est 23° Junii, exeunte quarto morbi die: de cadavere id ipsum, ut de uxore, chirurgus renunciavit: paulo post superstites dimittebantur ex xenodochio: at medicus Brukmann, mox ubi casus cognovit, eos retraxit: illi, novam probationem exosi, Valachiam repetivere.

94. Sutrinæ alumnus, itidem Bukurestiensis, xenodochium 10° Junii ingressus,

& futuri notus, dum hic ægrotaret, in ejus secessum clandestine ingressus, & deprehensus severius observabatur, nihilominus mox ab humatione futuri in proximam silvam fugit, ubi quatrinduo post, animam agens, repertus est: cadaver ostendit super musculo pectorali majore lateris dextri ulcus palmam latum, lividum, in circumferentia collapsum, & a carne viva separari coeptum: quidquid vestimentorum supellectilisque habuit, igne deletum est: qui cum eo venerant, & manserant, triduo post in Valachiam, adhuc sani, redierunt.

95. Eodem die, Junii decimo, municeps græcus, familiam quinque animarum ducens, intravit xenodochium, & seorsim deguit: hujus uxor ex morbo sextiduoano mortua est: conjux narravit „ ægram tres „ primos dies alternantibus frigore, & „ calore, atque ardoris dolorisque sensu, „ per intervalla versus imam abdominis re- „ gionem recurrente, vexatam fuisse: isti

„ lo-

„ loco ardenti, rubenti, tumentis vesicu-
 „ lam albam, hordei granum æquantem,
 „ supercrevisse, quam ægra unguibus di-
 „ lacerasset, & ex qua plusculum sangui-
 „ nis efluxisset: superpositum ex cera,
 „ sebo, & pipere emplastrum dolorem, &
 „ morbum exacerbasse, atque tandem
 „ ægram letho dedisse: ipsam antea in
 „ binis cruribus, & brachio sinistro habuisse
 „ excrementas, haccam rubi idæi magni-
 „ tudine, & similitudine referentes, quæ
 „ ingruente morbo disparuissent. “ his ad-
 jecit, & apposite quidem, historiam pestis,
 a qua morbum hunc longe discrepare
 contendebat: chirurgus cadaver lustrans
 invenit sub umbilico, prope lineam albam,
 ulcus nigrum, & tumidum, quod ipse pro
 scirrho in cancrum degenerato habuit.

96. Medicus Brukmann intellectis his
 casibus prope fuit, ut pestem declararet:
 tres primi casus mortis velocitate, & ejus-
 dem causæ successione contagionem pro-
 dere videbantur: quartus itidem suspectus

erat, eo quidem magis, quod græcus de peste apprime edissereret, ideoque tanto speciosius palliare, & dissimulare nollit: deinde chirurgus in suspicionem veniebat aut male, aut nequaquam ægros observasse, & cadavera visisse: medicus, hæc secum reputans, prudens temperamentum elegit: egit, ceu pestis esset: residuam mortuorum supellectilem combussit: congressos vero suam mox lavare, eosque seorsim ab aliis esse iussit, &, ut præproperæ temeritatis notam efugeret, renunciavit morbi cursum, aliena duntaxat, eaque suspecta fide cognitum, pesti simillimum esse: quidquid sit: xenodochium perstitit salvum, & ex 432 animabus nulli quidquam funesti evenit, ac serius demum, ut mox exponam, contagio illuc illata est.

97. Operarius ferratrinæ, quartam circiter horæ partem ultra xenodochium positæ, jam dudum clandestini cum transmontanis commercii infamis, mortuus est 13° Junii ex morbo triduo: domesti-

ci ajebant arborem, quam ad axem molæ cæderet, ei super pectus devolutam, mortis subitæ causam fuisse: creduli nimis, & incurii xenodochio præpositi narrantibus fidem adhibere; quam rem penitius requirere maluerunt.

98. Tertio post die frater defuncti proles primi thori abduxit a noverca, & supellectilium, quæ ipsis evenerat, partem secum reportavit: habitabat haud procul vico, Nien nomine, in valle, quæ suam duntaxat, & vicini casam habebat.

99. Illius uxor moriebatur 5° Julii, humabatur in horto, parocho nienensi græci ritus funebria eminus faciente: chirurgus tardius venit; quam ut cadaver lustraret: viduus dixit eam duas abhinc septimanas ægrotasse, quadantenus convaluisset, ac nuperrime ex relapsu derepente decessisse: nihilominus collegium sanitatis coronense, quum parochus non temere cautela usus videretur, comarcho nienensi districte imposuit, ut binas familias intercluderet, &

si alter casus sequeretur, confestim indicaret.

100. 22° Julii propria filia novennis, & relicta ex fratre neptis decennis peste tentabantur: utrique postridie bubones sub inguinibus emerferunt: moriebatur illa quidem 25°; hæc 26° Julii.

101. Superstites, vicinaque familia, humatis cadaveribus, & comparata annonæ, in vicinam silvam se recipiunt, ibique tuguria extruunt: 28° ejusdem mensis focus defuncti fratris, frigore caloreque invicem alternantibus lacefsita, & vexata, duos dies pessime habuit: ortus sub inguine dextro bubo levavit: crevit in magnitudinem ovi gallinæ: post alteram septimanam evanuit, & sanam reliquit.

102. 31° Julii contagio etiam mitius vetulam domesticam incescit, & bubone duntaxat signatam dimisit: pariter infans quadriennis, 2° Augusti ægrotare orsus ex bubonis germine, brevi reconvaluit.

103. 9° Augusti pater violenter tentatus, & intolerabili ardore vexatus, bubones sub axilla dextra, & utroque inguine perperam nactus, obiit quarto post die: infans biennis mansit intactus.

104. Novissimis hisce diebus contagio alteram familiam invaserat: mater, & uxor heri, & ipsemet intra octiduum, singuli ex morbo triduo, perierunt: superstitum quatuor prolium, intra 12um, & 17um Augustum peste impetitarum, duæ tantum emerferunt.

105. Ita duarum familiarum, quindecim animas habentium, quatuordecim infectæ sunt; novem mortuæ; quinque restitutæ; unica mansit intacta.

106. Superstites, quanquam tres adhuc valetudinarii essent, quod cibaria deficerent, desertas ante casas repetierunt: vetula, oppidulum vicinum frumenti emendi gratia ingressa, de morte suorum narravit: re Coronam perlata, medicus Bruckmann eo se contulit, &, ut mox exposui,

comperit: appositis excubitoribus circumclusi manserunt ibi, usque dum xenodochium bodzense spatium daret: tandem, casis succensis, mundas vestes induti, expleta quarantana dimissi sunt.

107. Inter hos fuit filius operarii serratrinx quatuordecim annorum: medicus Brukmann blandiendo, & munerando ab eo elicuerat, tres arcas supellectile plenas in silva, haud procul domibus combustis, esse defossas: ibat, dato in comitem xenodochii ministro, ad locum 10° Novembris: invenerunt arcas jam refossas: duas quidem prorsus vacuas; unam pauca tribona habentem: hæc combusserunt: index postridie cum suis in Valachiam profugit: nequam, procul dubio, non solum medico furtum; sed etiam complicibus factam furti, & loci professionem aperuerat: in perquirendo omnis sollicitudo, & labor frustra fuerant.

108. Haud procul valle nienensi est viculus sex casarum, Egres-Patak nomine: ibi sedebat ante dictarum familiarum

rum uni affinis, & ipse clandestini cum transmontanis commercii infamis: incertum proinde est, an familias infectas invivendo, an res pestíferas furando, mercandove suæ familiæ pestem conciverit: hujus uxor paulo post; quam lues in dicta valle inceperat, 18°; neptis 29°; focrus septuagenaria 31° Julii; ipse pater familias 4° Augusti mortui sunt: chirurgus singula cadavera viserat, nullumque indicium pestis comperisse, omnes post septimum diem obiisse retulerat.

109. Erant in vicinia castra ludicra, ut infra referam: prætor chirurgo parum confusus, & ex brevissimo intra ultimos casus intervallo pestem suspicatus, omnes casas, præsertim vero suspectam, appositis excubitoribus in omnem eventum circumclusit: re accuratius cognita, superstes tredecennis filius in xenodochium bodzense 8° Augusti transvectus est, ubi probationem incolumis explevit: eodem die casæ ignis subiciebatur.

110. Interea defuncti levir cum uxore sua in Száldobol, viculum propinquum novem casarum, ad patrem suum redierat, ubi violentia morbi in furorem actus aufugit in silvam, & inter discurrendum mortuus conciderat: pater, humato cadavere, pessime habuit, & 14° Augusti mortem oppetiit ex morbo triduo; uxor nudius tertius ægra, ingentem capitis dolorem, magnum ardorem, crebrum vomitum passa, accepit tumorem parotidis sinistrae, cui carbunculus infederat: mortua est 19°: eam filia præcesserat ex morbo triduo: cadaver petechias, & vibices exhibuit.

111. Plerique seniores ceterarum casarum, peste territi, aufugerant per montes, & valles: inter hos nonnulli ægrotantes inviserant: conquisiti per milites, quemadmodum & qui domi erant, in xenodochium bodzense transducti sunt, 49 animæ: ibi enim, quum suppellectilia indumenta que eorum purganda essent, mi-

nus

nus erat periculi tum ipsis; tum etiam in publicam rem, si malum non coerceretur: casæ duæ in Száldobol combustæ sunt.

112. In castra quoque pestis irrepfit: miles vernaculus octodecennis 11° Augusti inter exercendum inopinate animo concidit: ad se reversus in tentorium ivit, quebatur magnum calorem, capitis dolorem, anxietatem, ingentem virium labefactionem, nauseam: chirurgus, febrem ardentem esse ratus, venam aperuit: vix septem uncix sanguinis efluxerant: abstulit, quia animi deliquium jam infestabat.

113. Postridie in valetudinarium castrense, ubi undecim ægri vulgarium morborum degebant, virium fere impos transvectus est: urgebat acer dolor versus intersitium scapulæ sinistræ, & vertebrarum: apponebatur emplastrum emolliens, quo tertio post die ablato, venit in conspectum tumor in circumferentia ruber, in medio niger, verus carbunculus: prodierat quoque sub axilla dextra bubonis germen

men: jamque tum recuperandæ sanitatis spes erat, & 7° morbi die siderata caro a viva separari occoepit: bubo in magnitudinem ovi anserini crevit, neque tamen in suppurationem ivit; sed retrogressus 23° Septembris sanum reliquit.

114. Alter miles 10° Augusti in valetudinarium adlatus est, qui multis, variis, anomalisque symptomatis vexatus 24° Augusti decessit: in cadavere numerosæ, & variæ magnitudinis petechiæ apparuerunt, & verisimillimam pestis suspicionem reliquerunt.

115. Statim atque comperta fuit pestis; miles infectus ex valetudinario in casam vacuam, adjunctis chirurgo, & ministro, translatus est: hujus contubernales solitarii, & ab his cetera centuria; ab hac reliquæ centuriæ in separatos coetus coire debuerunt hac spe, ut sicubi contagio incesset, eo pauciores periculum, & suspicio attingeret: qui a periculo quam longissime abfuisse cognoscebantur,

castrorum externa tenebant: alia militia circumjectas vias obsidebat: etiam in castris omnia ex præscripto sanitatis exigebantur: nihil vero scrupulosius, & accuratius tractatum est supellectilium in castris reperiundorum purgatione, quam milites pro exercitio perfecerunt.

116. Interea pestifer convaluerat, & in xenodochium bodzense una cum chirurgo ministroque, mundas vestes induti, abierant: depositas idem ignis, qui casam infectam, & valetudinarium, consumsit: tandem, expleta feliciter probatione, castra 6° Octobris soluta sunt, & militia domum dimissa, longe plus passa formidinis, laboris, & tædii; quam damni. Unde miles malum ceperit, referam, ubi de vico Kőrös agam: nunc prosequar cursum pestis in valle bodzensi.

117. Vidua, cujus vir laqueo perierat, flagitiis, & mendicatione victum quærens, filiamque septennem secum trahens, manserat aliquot dies in viculo Száldobol,

bol, dum pestis ibi conflagrabat, & ex hinc militibus fugitivos conquirentibus subterlapsa, venit 24° Augusti in viculum aliquot casarum, nomine Nagy-Patak, & apud fratrem suum divertit: 24° ivit in viculum Kis-Borosnyo inde itineris horam distitum, ubi postquam baccho, & veneri litasset, Nagy-Patak sub vesperam repetens pessime habere coepit, & in dumeto prope viculum vitam finivit: 28° alius viculi fessor forte fortuna invenit cadaver, & filiolum prope sedentem flentemque: hic, suusque, defunctæque frater, hujus uxor, & mulier vicina, ne contaminarentur, longuriis mortuam in scrobem truserunt, & humarunt.

118. Sic narrarunt: at historia parum cohæret: neque enim verisimile, filiolum totum sesquinycthemerum apud cadaver perseverasse: potius credendum, matri semper exanimatæ opem quæsisisse, & in Nagy-Patak, a quo duntaxat mille circiter passus aberat, accurrisse, avunculoque omnia enun-

enunciasset: unde quoque suspicor propinquos aliquid vestimentorum retinuisse: nihil tamen ab istis hominibus, nec a filiola comperiri potuit.

119. 29° Augusti alius Iessoris privigna septennis mortua, & clanculum humata est: casus tamen vulgabatur: dixerant non parentes tantum, sed etiam vicini, ex diuturna tabe defecisse; se vero timuisse, ne morbus pro peste haberetur, ideoque sibi incommodum faceretur: id ipsum metuebant mulieris flagitiosæ propinqui: ideo hujus fatum sponte indicaverunt: aderant 1° Septembris inquisitores: resosum cadaver nihil ostendit præter cruorem ex ore, & naribus profluum: hinc planum fieri videbatur, mulierem non ex peste; sed ex noxis vitæ flagitiosæ decessisse: quia tamen historia male, ut dixi, cohærens, & clandestina hujus, & parvulæ, de qua agebam, humatio suspectum quid subesse arguerent; quatuor familiæ, quæ facto intercesserant, in xenodochium bodzense una cum

cum sua suppellectile transvectæ sunt 4° Septembris: erant 22 animæ: ceterarum casarum fessores, utpote in quos nulla suspicio cadebat, suæ sponti dimittebantur.

120. Novi advenæ, pro more xenodochiorum nostrorum, lixivio primum, deinde & aqua simplici vestimenta omnia, ceteramque, quam attulerant, suppellectilem lavare, corporaque remixtis aceto, & aqua abstergere debuerunt: hæc cautela & Száldobolensibus ceterisque inquinamenti pestiferi suspectis non tantum; sed etiam ubique, sub hac contagione, optimo sane cum eventu observata est: & erant in xenodochio 85 animæ ita sub ingressu habitæ, quæ sanæ permanferunt.

121. Inter Nagy-Patakenses vero, qui ab aliis seorsim erant, pestis erupit: nam eo intervallo, quo suppellectilium purgatio in opere erat, puella novennis ex mitissimo insultu parotidis sinistræ tumorem nacta est, quem mater pro vulgari ægritudine, quam puella jam ante sæpius experta

perta esset, chirurgus obtrusit, qui ceteroquin nec fatis diligens, nec satis perspicax erat.

122. 9° Septembris infans quadrien- nis ægrotare cœpit, & 12° decessit: chirurgus ex ore parentum retulit morbum, a calida nimis pulte exorsum, propinato vini cremati cum pipere, & allio haustu exacerbatum fuisse; parvulam, ante va- letudinariam, ex inflammatione ventriculi periisse; cadaver nullum pestis indicium exhibuisse.

123. 11 ejusdem mulier quinquage- naria, valido frigore, & calore, magno- que capitis dolore biduum tentata, in convulsionem incidit, quæ triginta horas duravit, in spasmus uteri (sic chirurgus exposuit) desiit, & ægram 14 sustulit: nuperrime, dum in nosocomium traheretur, similem affectum passam esse; neque in vi- va, neque in mortua ullam maculam ap- paruisse idem referebat.

124. Hujus filius quinquevicennis eodem die ex morbo triduo vitam finivit: pater narrabat juvenem antea, postquam sub dio dormivisset, aurium dolorem cepisse, & totum annum decubuisse, indeque difficultatem auditus retulisse; postea gravem curram sustollendo noxam intra calvariam sibi concivisse; ab inde moestum, & cogitabundum incessisse: conclusit chirurgus apoplexia tactum obiisse: cadaver nihil præternaturale manifestasse addebat.

125. 16° infans quadriennis, cum pridie escam ex farina filiginea, & caseo largè comedisset, præ capitis dolore, & debilitate lectum tenuit: successit diarrhœa, quæ 5° die mortem attulit: chirurgus a perversa diæta causam morbi repetiit.

126. Eodem die hujus soror sexennis, bene pransa sub vesperam, post exiguum horrorem incidit in calorem ardentem, & ingentem capitis dolorem, continuasque anxietates: 18° melius habuit: 19° obiit: rursus nihil pestiferi compertum est.

127. 20° Septembris mulier, septimestrem uterum gerens, quæta est dirum pertinacemque lumborum, & infimi abdominis dolorem: 22° abortiit: 23° obiit: maritus aiebat paulo prius; quam ægrotasset, acerrimo raphani hortensis desiderio cruciatam fuisse, atque quum præsto non esset, inde in morbum lapsam esse; chirurgus mortem ad gangrænam uteri retulit, & nullum in cadavere pestis indicium observavit.

128. Enumeravi sex ægros intra duodecim dies in xenodochii septo mortuos, quorum nullus quintum diem excessit: Nagy-Patakenses toti in eo erant, ut pestem occultarent: obsecundabat chirurgi facilis credulitas, supina negligentia, & credo, pestis contrahendæ formido: ideo, etiamsi isto officio obstrictus esset, obiter tantum ægros mortuosque visit: & certè postea patuit, senem septuagenarium, interea dum ceteri ægrotarent, & morerentur,

cum carbunculo decubuisse, ex quo etiam convaluit.

129. Medicus Brukmann, orta in Kōrös, Rosnavia, novo, & vetere Tohan peste, aliis curis distinebatur, ac demum 23° hujus mensis ad xenodochium venire potuit: legerat relationes chirurgi, morbi, & mortis causas adferentis, quarum pleræque, si dispersos, & singillatim habitantes contigissent, valere potuissent; inpræfentiarum vero pestis suspectissimæ medico habebantur: interrogavit mortuorum propinguos accurate, & singillatim: illi nihil de bubonibus, & carbunculis; satis tamen ad cognoscendam determinandamque pestem aperuerunt: & vero mortis celeritas, potissimorum symptomatum similitudo, subita mali in homines diversæ ætatis, & sexus progressio prodebant morbum cito perimentem, inficientem, id est: ipsam pestem: congruas itaque fecit dispositiones, ut, qui in cæteris xenodochii septis erant sani, arctius quam ante conti-

ne-

rentur, & in tuto collocarentur; in infecto vero, quantum loci angustia permitteret, dispalarentur; ægri seorsim ab aliis in proprio habitaculo ponerentur: adjunxit chirurgus alium peritiorem: jamque quarto post die quatuor ægri, externis pestis indicibus signati, reperiabantur.

130. Dixi 22 Nagy-Patakenfes 4° Septembris in xenodochium tractos fuisse: verum sub iis ipsis diebus adducti sunt alii pariter suspecti, qui ob penuriam spatii seorsim collocari non potuerunt, proinde Nagy-Patakenfibus admisceri debuerunt: etiam hos pestis invasit, & ex 38 animabus novem tantum incolunes manserunt, 27 pestem conceperunt, octodecim perierunt, & novem reconvaluerunt: ceteri, in aliis septis conclusi, perseverant salvi, & probata sanitate domum dimissi sunt: erant nonaginta tres.

131. Male cecidit septo infecto, quod, ut dixi, dispalandis hominibus in eo degentibus nimis angustum esset, & quod

ab extus una cum Nagy-Patakenſibus alii eodem tracti fuerint, & trahi debuerint.

132. Cis xenodochium, vix plus octava horæ parte, præter vigilarium, & telonium ſunt aliquot valachorum caſæ, in quarum una duæ puellæ, viro maturæ, adultior quidẽm 25º; junior 29º Septembris, mortuæ ſunt: et quia externa peſtis indicia aut reapse aberant, aut ſaltem non reperiebantur, creditum eſt ex morbo vulgari deceſſiſſe: in tertia verò ſorore, quarto Octobris mortua, petechiæ in conſpectum venere: tota familia, quæ ſuperſites undecim animas habebat, in xenodochium adducta, & caſa mox combuſta eſt: ex illis ſuperſtitibus quatuor permanſerunt intacti, totidem convaluerunt, & tres perierunt: in iſta caſa frequens fuit circuitor telonii, & inde peſtem concepit: bubonem carbunculumque habuit: deceſſit primo Octobris: ſuperſites ejus familia, ſex animarum, contagioni erepta eſt.

133. Qua singulari occasione ista familia sibi pestem conciverit, an ex xenodochio, an aliunde, resciri non potuit.

134. Exeunte Octobri malum in xenodochio cessaverat, & qui remanserant, prorsus reconvalescerant: exacta probatione & hi, & intacti octavo Decembris dimittebantur: verum 23° pestis recrudit ex sequenti occasione.

135. Ista familia valacha, de qua mox ajebam, succensionem casæ, & supellectilis jacturam præmetuens, duas arcas supellectile plenas humo recondiderat: superstites, qui nuperrime ex xenodochio exierant, refoderunt.

136. Hinc puella, cui contagio pepercerat, 23°; altera, quæ mitius habuerat, 26° pestem concepere, & ambæ quarto morbi die mortuæ sunt: bini fratres, qui itidem morbum superaverant, secundo superarunt: at juvenis, in vicinia cum sorore serviens, apud puellas frequens, cum his pariter in xenodochium tractus est: soror

13° Januarii; ille 9° Februarii vitam, & pestem in xenodochio finierunt: ex famulatio xenodochii contagio octo animas invasit, tres necuit, quinque vita donavit: itaque summa omnium infectorum est 53; mortuorum 33; restitutorum 20.

Kurös.

137. Est vicus submontanus militiæ vernaculæ quatuor & septuaginta casarum, quas 396 animæ ante pestem habitabant: occasio, quæ pestem eo intulit, hæc erat.

138. Inter excubitores casæ in Egres-Patak infectæ fuit miles, qui paulo post in castris ludicris pestem concepit: vicem obiens conspexit in horto locum stramine tectum, ubi scrutatus reperit dolium humo defossum, in quo præter aliquid pecuniæ res varii generis congestæ fuerant: rem aperuit uni commilitonum, qui principio quidem manifestationem svadebat; at spe potiundæ partis a consilio facile destitit: supervenit tertius, quem avaritia itidem haud ægre vicit.

139. Primus, ipse repertor, tria telæ novæ volumina, quatuor pelles agninas, pelliceam penulam, tres florenos; alter tria quoque telæ volumina, galerum pelliceum, tres florenos acceperunt: prior retinuit penulam, quæ postea combusta est: cetera per patrem suum, qui fors in castra venerat, uxori suæ transmisit in Kóvászna: focius, eadem occasione usus, etiam uxori fortem suam transdedit in Pake, vicum haud procul Kőrös situm: omnia hæc 20° Septembris, furto palam facto, apud possessores reperta sunt, & combusta, neutrique vico quidquam attulerant, sive fors olim pestiferis in usum non venerint, & miasma non conceperint; sive possessores non ante tractaverint: quidquid sit, re comperta binæ familiæ in Kőrös præmetuenter transductæ sunt.

140. Tertius, vice functus, suam partem canistro conditam ipsemet in Kőrös portavit: galerum pelliceum, cingulum laneum, quatuor capitis velamina, tres

coralliorum funiculos, & unum, ex quo pendebant viginti circiter Paralæ, turcicæ monetæ genus sesquicruciferum fere æquans, in Transilvania prohibitum, proinde ex Valachia illatum: reposuit in arca, & exacto uxoris puerperio corallia glori, quæ illi adfiterat, donavit, & collo circumdedit: eadem glos velamina adjuvante alius domus ancilla lavit: horrore, & frigore 28° Augusti correpta in domum fratris sui, familiam habentis, se recepit: chirurgus venam aperuit: vetula affinis ægram unxit: mortua est 31°.

141. Centurio, qui in Barátos horam ab inde disito degebat, de subita morte certior factus non domum tantum, verum etiam vicum in omnem eventum intercluserat: verum renunciante chirurgo, morbum febrem ardentem fuisse, & cadaver nihil contagiosi præferre, deduxit excubitores: funus solito ritu elatum, & humatum est.

142. Vetula unctrix habitabat una cum filia vidua, hujusque filiolo apud filium

lium suum, familiam novem animarum habentem: manens intacta pestem transtulit nepotibus : et jam 10° Septembris unus quinquedecennis , alter decennis morbo correpti sunt: perierunt, ille 13°; iste 14° Septembris: mater pridie in morbum lapsa decessit 15° Septembris.

143. Interea dum hi jacerent; filii vicini ægros inviferunt, & inter illos unus 14° pestem concepit, & intra triduum mortuus est: 15° soror unctricis, propriam familiam habens, filiulam biennem amisit: pridie pater puellæ, primum infectæ, ægrotaverat: tertio post die ad plures ivit: ipsissimo tempore uxor militis körösiensis, qui furti particeps fuit, ægra decumbebat: bubonem gerens, & solícite occultans postea reconvaluit.

144. Eadem ancilla, quæ puellam primum infectam lavando juverat, peste 14° tentata, ad parentes in Papotz, vicum proximum, confugit: at 16°, quum contagio centurioni, ut mox dicam, pa-

ta

tesceret, in Körös cum tota familia retrahebatur, & ignis casæ subiciebatur: ea ratione vicus præsentis periculo eripiebatur.

145. Et hæc exempla satis, credo, sunt, ut demonstrem, quæ occasionebus contagio ab una domo primum infecta in cognationes, & affinitates vicinitatesque intra exiguum tempus serpsit, & continua serie in dies invaluerit: qui animum reflexerit ad congressus hominum, partitiones indumentorum supellectiliumque, ex occasione ægrorum mortuorumque quotidie evenientes, imo & ad furta, in hisce circumstantiis præsertim a lotricibus cadaverum, & a vespillonibus non infrequentia, facile adsequetur, quam cito lateque miasma pestiferum ab unica velut stirpe difundi queat, & reapse difundatur. Nunc redeo ad historiam.

146. Chirurgus, qui postea insignem pestiferis operam præstitit, ratiunculis, & narratiunculis præsertim muliercularum de-

delusus, varias retulit centurioni morbi, & mortis vulgares causas: sic unctricis nepotum unus nuper ex arbore ceciderat: alter territus ægritudinem conceperat: mater ex solitudine moeroreque ægro-taverat, & decesserat: pater puellæ pri-mum infectæ tecta pulmonum vomica su-bito perierat: at vero ipsi propingui post-
ea confessi sunt, omnes veram pestem habuisse: & inter ceteros iste pater fami-lias bubone signatus obiit.

147. Vigilantissimus centurio, chirur-gi renunciatione nequaquam contentus, in Körös se contulit, & chirurgum, forte occurrentem, eo reduxit, & induxit, ut ægros coram viferet: & primo se obtulit infans septennis, qui sub axilla dextra bu-bonem gerebat, ad cuius tactum ejulabat: adulti artem fallendi, & dissimulandi me-lius norunt.

148. Sublato omni dubio centurio, ad-vocatis ex vicinia militibus, octo stationi-bus vicum 16° Septembris circumfedit: ex

lex

sex domibus, quas infectas norat, tres vacuefecit: in unam ægros, qui tres tantum erant, coniecit, hisque herum, & heram curatores dedit; chirurgum exposuit; duas domos contaminatis destinavit; parochum, qui ægris inscius interfuerat, in sua domo occlusit; verbo: nihil reliquum fecit, ut malum circumscriberet, ejusque progressum cohiberet: optimo sane; at irrito sere consilio: nam pestifer fomes multiplicatis, ut mox innuebam, occasionibus quaquaversum serpsit, hominesque resque pene in immensum contaminarat: accessit plebis aduersus salutare dispositiones renitentia, eo quidem contumacior, quod cum religione, quam profitentur, jam inde ab infantia fluxerint dogma „ cuique hominum a di-
 „ vina providentia singulas actiones, &
 „ mortis genus, horamque inevitabiliter
 „ esse prædestinata, neminemque, quid-
 „ quid fecerit, aut caverit, fatalem terminum prorogare posse: “ ergo abstinentiam

tiam a congressu ægrorum, & ab usu suppellectilium pollutorum, ceterasque salutaris dispositiones & negligebant, & contemnebant, promptoque, & prono velut capite in morbi, & mortis discrimen ruebant: nec defuerunt, qui parochum conviciis peterent, quod aliter doceat; aliter faciat: ita lues subita celeritate gliscebat, & quotidie magis magisque invalescebat, jamque dimidio Octobri tres, & viginti domos funestarat; octo & viginti animas sustulerat; in nosocomio triginta unam tenebat.

149. Ex ista clade, cui quinquaginta & una domus tunc erant intactæ, parochus, adhortante centurione, occasionem cepit plebem a superstitione ad saniora reducendi: neque omnino frustra fuit, & invenio scriptis mandatum exemplum filii, qui, quum comperisset patrem suum infectam domum intravisse, a se repulit, & coegit in horto hospitari, ubi postmodum in morbum incidit, ab hinc in nosocomium translatus est, & cum bubone sanitatem

rece

recepit: cetera familia manlit intacta: aliæ duodecim familiæ, abstinendo ab occasio- nibus contagionis se præstiterunt immu- nes, & præter has 88 animæ, intra clau- sira adductæ, contagioni ereptæ sunt.

150. Contagio usque ineuntem No- vembrem increvit, & ab inde toto fere mense longe pauciores ægros dabat: at sub finem recruduit, & nova sævitie vix non totum Decembrem difamavit: pro- cul dubio vicanei, quos prior strages ter- ruerat, sequente remissione securiores au- dacioresque facti, abditam supellectilem protraxerunt, & quos pestis reliquerat in- tactos, infecerunt: Januarius benignior fuit; novos tamen & inexpectatos casus dedit: nam inter vespillones, & nosocomii mini- stros unus, & alter contaminata supelle- ctilia subriperunt, & ad suos clanculum tulerunt: atque hi primum; deinde & alii infecti sunt: Februario, præsertim ineun- te, rariora erant funera, & 24. dies ulti- mum dedit, quocum pestis desit, post-
quam

quam domos, comprehensa papolzensi, 62 funestarat, animas 242 tenuerat, 120 peremerat, & fauciatas 122 reliquerat: chirurgus ille ipse, qui initio pestem esse non crediderat, medici Brukmann documenta presse sequendo egregiam, ut numerus resitutorum ostendit, præstitit operam.

Kovászna.

151. Est pagus 330 domorum, quas ante pestem 1675 animæ habitabant, maximam partem militiæ vernaculæ; ceteri sunt nobiles, aut his subditi: distat a Körös dimidiam tantum itineris horam: evaserat mense Augusto, ut dixi, pestis periculum, quam ex Körös sequenti occasione contraxit.

152. Duo köröseses patresfamilias, jam inde a mense Julio domo absentes, demum Octobri rediverunt; at pestem veriti in Kovászna constiterunt, ibique interim mercenaria opera vitam sustinuerunt: malo circa dimidium Novembrem

remittente, nocte concubia, clam excubitoribus in Körös subreperunt, & pariter in Kovászna reversi sunt: forsan id ipsum frequentius tentarunt: unus habebat in Kovászna uxoris suæ sororem, cujus filius juvenis 24 annorum, 29° Novembris morbo tentatus, 2° Decembris melius habere visus est; at 6° obiit petechiis cadaver deturpantibus: ob id ipsum mater, hujusque reliquæ proles tres in Körös transducebantur, interclusa mox domo, & suscepta ibidem suppellectilium purificatione.

153. Pater vero, juvene decumbente, primo Decembris ad excubias confiniorum abiverat cum commilitone juvenis amico, quem is, ut primis morbi diebus; sic etiam sub abitu inviserat: hic, in statione 4° Decembris æger factus, obiit octavo: cadaver chirurgo visenti petechias latas, nigerrimas, multas exhibuit: hinc ceteri excubitores, quamprimum casus renunciatus est, aliis substitutis deducti,
&

& in xenodochium transmissi sunt, ubi sani permanferunt.

154. Pater vero supra dicti juvenis, intellecto filii periculoso statu, constituto vicario appulit domum mortuo jam filio, ceteraque familia in Körös translata: ergo ad fratrem suum, qui conversationis cum ejus filio habitæ suspectus habebatur, divertere coactus est interea; dum domus sua purgaretur, eique duntaxat indultum est, ut sub conspectu appositorum excubitorum pecora interdium curaret.

155. Exacta purificatione in domum suam permissus est: octavo Januarii solitis pestis symptomatibus incidit in morbum, ingenti capitis dolore, calore, siti, magna virium prostratione, bubone sub axilla sinistra, carbunculo in nucha stipatum: transductus est in Körös altero post die, ubi 12° Decembris obiit.

156. Occasio mali demum hæc reperita est: mortui soror, proprium in Kovázná domicilium habens, sub morte juvenis

absconderat in horreo, & stabulo intra foenum, & stramen supellectilia, & indumenta, quorum quædam avunculus ex Körös retulerat, alia juvenis suo morbo infecerat, ac tandem pater, monente muliere, receperat, & sibi pestem conciverat.

157. Interea circiter octavum Decembris contagio domum nobilis cujusdam invaserat: inquilini enim infans 11° cum petechiis mortuus est: pater, materque, & tertia proles bubonibus signati, duæque adhuc sanæ transducebantur in Körös: qua occasione contagionem conceperint, nec tunc, nec postea comperiri potuit: suspicor tamen, & temporis circumstantiæ innuunt, a domo mox dicta, quæ vicina erat, virus venisse.

158. Clarior est duarum ceterarum familiarum historia: nam mulier köröfensis, cujus domum pestis demersuerat, koválfzeni puellæ indusia clanculum subdiderat: idem chirurgus ipsam, binasque sorores

ex peste decumbentes reperit, & in Körös totam familiam transmisit: ex hac domo hospes duorum Köröfensium, de quibus supra, supellectilem infectam accepit, inde pestem 30° Decembris concepit, & in Körös translatus ad plures migravit.

159. Miles, qui periculum castris intulit, itidem kovásznensis erat: hujus pater, sub ipsis pestis initiis in Körös transductus, ibidem quoque septuagenarius pestem superavit: itaque contagio repetitis adsultibus hunc pagum impetivit: Körös eidem ob vicinitatem exitiosum, & etiam salutare fuit: eo enim ceu ad primum principium suos pestiferos reduxit: huic dispositioni accessit sagax, felixque supellectilis inquinatæ conquisitio, purgatioque, & sollicita, exactaque incolarum ab invicem separatio: hinc contagio sex duntaxat familias tentavit, 23 animas incescit, quindecim interfecit, & octo in vivis reliquit.

160. Nonnulli e nobilibus, is præsertim, de quo supra, quum præcautiones mo-

leste ferrent, consilia refractaria inibant, quibus tempestive detectis, jussu superi sanitatis consilii in xenodochium bodzense transducti sunt, & ibidem sani probationem expleverunt.

Bodola.

161. Est pagus sede háromszékenfi conclusus; pertinet tamen ad comitatum albensem superiorem: habet 171 domos, quas hungari, nonnulli nobiles; multi plebei, & valachi subditi insident: summa omnium ante pestem erat 890 animarum.

162. Mense Augusto, statim atque contagio in valle bodzensi cognita fuit, quum ignoraretur, quantum spatium, & quot loca fors occupasset; militia germanica, per stationes juxta fluvios Fekete, & Tatrang distributa, 31 pagos, vicosque circumcluserat, & a citimis locis absciderat hoc sine, ut ne pestis horum transfret: at præterea vallis bodzensis, & postea Körös, deinde Kovászna propriis stationibus militiæ vernaculæ circumseptæ fuerunt:

men-

mense Septembri, & Octobri chirurgus bene peritus omnia loca intra prætenturam posita, præter infectum Körös, inter cetera etiam Bodola visitavit, nullumque ullibi pestis indicium invenit.

163. Ex singulis vicis saltem duo jurati chirurgum comitari debuerunt, ut discerent, qua ratione visitatio deinceps instituenda, & peragenda esset: nimirum e domibus foras acciendos sessoros singulos, ne fors subdoli vicanei ægrum intus celarent, & omnes incolumes esse falso renunciarent: Bodolenses toto Novembri, Decembri, & Januario nihil sinistri retulerunt, & quum circumclusi vici una cum Bodola, molestias incommodaque tam diuturnæ obsidionis perosi, eliberationem instantissime poscerent; annuit collegium sanitatis, ut ea solveretur, aut potius ad proximostres vicos, Pake, Körös, & Kovászna, quorum hini postremi infecti erant, contraheretur: id 20° Januarii factum est, eo quidem confidentius, quod pestis ubi-

que fini appropinquaret, & brevi desitura speraretur.

164. 12° Februarii subcenturio, in Boda hibernans, scripsit Coronam, infantem biennem nudius tertius, matrem heri, hodie patrem vivis ereptum esse: medicus Brukmann aberat in districtu fogarasiensi: cum supplevit coronensis civitatis chirurgus, qui retulit „ infantem ex convulsione; matrem, antea valetudinariam, ex „ abortu; patrem vero ex apoplexia interiisse: cadavera nullum pestis indicium „ exhibuisse: se tamen in omnem eventum istam domum interclusisse. “

165. Paucis post diebus Brukmann eo venit, & comarchum pagi senioresque, præfectos curiarum nobilium, & curatores animarum de statu publicæ sanitatis interrogavit: illi omnia bene esse reposuerunt: superstites memoratæ domus, foras evocati, erant omnes sani: sic confirmabatur relatio chirurgi: itaque medicus, omnis mali securus, revocatis in mentem
cir-

circa ægrorum mortuorumque manifestationem edictis, in reliquum tempus monuit, ut imperata sedulo, & accurate exquerentur.

166. 25° Martii alius subcenturio duos præcipites occasus renunciavit: medicus Brukmann in marusina sede aberat: medicus civitatis coronensis eum supplevit, & retulit sessorum bodolensem, hujusque famulum, & infantem sesquiennem morbo quatruiduano, petechiis in cadaveribus conspicuis, mortuos esse, & in vico ab hinc sex dies quinque homines in morbum calore, capitis dolore, & vomitu stipatum incidisse: sine mora domus istæ intercludebantur: Brukmann, 29° Martii opportunum reversus, adjuvante chirurgo bene perito visitationem totius pagi suscepit.

167. Vidua septuagenaria extra pagum habitabat cum duobus filiis adultis, & cœlibibus, totidem filiabus, genero, & parvulo nepote: filii generque raro domi, ut plurimum vagabundi, negotiationis
clan-

clandestinæ, ne dicam furti, infames: ideo in verisimillimam adlati domum fomitis pestiferi causam veniunt: filiorum junior, ex eunte Decembri gravissime tentatus, vix emerfit: inde retulit tumorem infra aurem sinistram, qui in pus abierat, & coaluerat: chirurgus, cicatricem conspicatus, pertinaciter negantem impulit, ut fateretur se peste laborasse: binæ forores interierant, cœlebs quidem 24° Januarii petechiis; nupta 10° Februarii præter petechias carbunculo signatæ: ambas ineunte morbo vires destituerant, præcordiorum angustia torferat: frater adjuvante vetula cadavera trahis imposita in cœmeterium traxit, clam; an palam, incertum est.

168. Vetula quoque morbo tentata fuerat, sed non ante falsa est; quam se nudare cogeretur: ostendit sub lævo inguine bubonem, ex supernato carbunculo adhucdum ulcerosum, qui demum 24° Maji confanatus est.

169. Illa apud hungarum pagi fessorem fere quotidiana fuit, quod inde vinum crematum emeret, & linum mercede nendum acciperet, ac netum reportaret: ea itaque occasione contagio in vicum transducta fuisse videtur: forsan etiam anus aliquid fomite foetum in ea domo vendidit: initium fecit puellus biennis, 6° Februarii, ut postea compertum est, mortuus: sequebantur mater gravida 11°; & pater 12 ejusdem mensis: superstites, filium vicennem, & parvulam quadriennem, medicus Brukmann paucis a parentum morte diebus sanos viderat, ut supra dixi: parvula mitissimum pestis adsultum passa est: filius pejus habuit, & sub inguine sinistro bubonem, qui sub visitatione nondum coaluerat, & carbunculum prope os sacrum, qui itidem carnem mortuam adhuc habebat, retulerat: famulus persisterat sanus.

170. Uxor alterius hungari in domo mox dicta frequens fuit, & 16° Martii pestem concepit: summas præcordiorum

angustias, & infimi ventris dolores que-
rebatur: obiit 22°: ejus vir, nudius tertius
in morbum lapsus, magno calore, & mul-
to vomitu primum vexatus, duos dies
somnia lentus, deinde delirus, decessit 25°: ca-
daver petechias ostendit: nudius tertius
puella septennis capitis dolorem, & ven-
tris tormina quæstæ erat: carbunculus pal-
pebram superiorem sinistram incescit, & non
tantum hujus; sed etiam alterius oculi
ambitum tumefecit: mortua est 27° Martii:
hujus soror quinquennis, tertio post die
in morbum lapsa, bubonem nacta est sub
inguine dextro: ceteri tres domestici erant
sani.

171. Interea dum contagio intra has
familias occupabatur; solenni suo more,
videlicet conventu propinquorum, noto-
rumque apud ægros, & venenatarum rerum
partitione, ad alias similiter transibat:
quas si singillatim persequeretur; lectorem ni-
mis fatigarem: quatuordecim inventæ
sunt

sunt infectæ; mortui ex peste octodecim; restituti duo; actu ægri undecim.

172. Bodolenses culpam omiffæ renunciationis aliquantulum excusare videbantur ajendo „ visitatores quotidie circum-
 „ ivisse: at quum domos, ne ipsi pestem
 „ conciperent, ingredi non sint ausi; ple-
 „ bem variis sub obtentibus, puta: hos ad
 „ lignationem; illos ad labores rurales;
 „ istos in primum vicum; filium ad pa-
 „ rentem; hunc ad filium exisse commen-
 „ tantem, ægrotantes celasse, & dissimu-
 „ lasse: mortis casus patuisse quidem;
 „ mortuorum vero propinquos varias,
 „ pro suo quemque modulo, morbi, &
 „ mortis causas finxisse, quæ pestem neu-
 „ tiquam præferrent; imo durationem
 „ morbi ad lubitum prolataste; verbo: fal-
 „ sa renunciaste. “

173. Cognita, declarataque peste mi-
 litia germanica pagum quindecim statio-
 nibus circumfedit: interpositi equites spa-
 tia vacua diu noctuque obibant: missi

in loca vicina periti chirurgi, qui sanitatis statum ubique perquirerent, & recognoscerent, & si quid invenirent adversi, referrent.

174. Domus infectæ eo quidem ordine, & tempore, quo reperiebantur, occlusæ, vigiliisque obseptæ fuerant: at quum ab invicem distarent, & impollutæ interessent mediæ; istarum ab his separationi locum habere non potuit: inconsultum enim fuisset, sanos & intactos periculo exponere: deinde ambitus nimis amplus erat; quam ut fructuose, tuto, & commode circumsepiri potuisset: demum funesta experientia docuerat, nunquam satis a plebe cautum esse, quippe quæ non investigabilibus, nec satis præcavendis artibus, fallaciisque suppellectilem, & cum ea pestis fomitem subducere, & abscondere nosset.

175. Præsto erant undecim casæ, a cetero pago circiter tercentos passus distitæ, & pesti intactæ: Brukmann seniores in pagum translocavit, & vacuefactas

casas infectis familiis addixit : unam ægris ; alteram chirurgo , hujusque administris ex territorio Calibalonum , peste duos jam menses liberato , excitis ; tertiam convalescentibus ; ceteras contaminatis suspectisque destinavit : conseptum hoc excubiis circumdedit , & omni cum pago commercio interclusit : migrantibus non plus indumentorum , & supellectilium permisit ; quam ad usum restrictum , & ad mutationem opus fuit : mox ab ingressu omnia lavare , lotas vestes induere debuerunt : quatuor familiæ , queis duplices vestes non suppetebant , seorsim a ceteris deguerunt : nam etiam in consepto ita dispositum fuit , ut commercium diverse suspectorum impediretur.

176. Quæ domi reliquerant , purganda , & accuranda commisit purgatoribus , manentibus interea , qui ab initio circumstabant , excubitoribus : ecclesiarum , & scholarum frequentatione , nuptiis , funerum nataliumque epulis , & omni confer-

ferto conventu incolis bodolenlibus interdixit: impresse, & diferte monuit „contagionem & ægrorum congressu, & suppellectilis, ab his adhibitæ, usu propagari, ac quaqua versus difundi: vix ullum ab alterutra, præsertim postrema, harum occasionum tutum esse: juventutem insciis parentibus in obstrusissima loca irreptare: suppellectilem hæreditate, venditione, donatione, aliisque civilis vitæ contractibus etiam ad cautissimos facile intra quatuor, queis malum latuit, menses transire potuisse: hinc non consultissimum modo; sed etiam plane necessarium esse, ut per totum pagum generalis purgatio confestim & accurate susciperetur: sic virus, sicubi lateret, extirpatum iri: “ adjecit „ quanto cum vitæ privatorum, & sanitatis publicæ damno res pestiferæ abscondantur: quæ lotionem ferunt, proprietariis redditum; cetera, quæ igne cremanda sint, ex clementia & largitate augustissimæ principi-

„ ci-

» cipis pecunia refartum iri: celatoribus
 » carceris, & pro re nata etiam capitis
 » pœnam; indicibus trium aureorum mer-
 » cedem constitutam esse: “ tandem ad-
 hortatus est curatores animarum, seniores
 pagi, & omnes, qui auctoritate valebant,
 ut eadem monita plebi imprimerent, &
 ad exequendum persuaderent: quod ipsi
 etiam pro virili præstiterunt.

177. Jam inde a sexto Aprilis, quo
 die familiæ seminio pestifero pollutæ ab-
 ductæ fuerant, opus purgationis ut ac-
 curate & ferventer; ita prospere in Bodo-
 la procedebat, nihilque adversum in ter-
 tiam fere septimanam in pago se exeru-
 erat, & curatores animarum apud ple-
 bem acriter instabant, ut, si quid forsan oc-
 cultum scirent, fideliter revelarent: quod
 auctoritas, & eloquentia non potuit, pestis
 longe efficacius expressit: domus infecta-
 rum vicinæ, hucusque illibatæ, viros in-
 tra parietes suos recondebant, jamque
 23° Aprilis una; dein successive quatuor

aliæ totidem pestiferos, ultimum quidem sexto Maji, dederunt, & statim atque compertæ erant, transmissæ sunt in conseptum, intra quod, angusto nimis spatio, quinque tuguria extemporanee erigi debuerunt.

178. Condiderant in hortis, cameris, horreis, stabulis intra stramen, & foenum omnis generis supellectilia, indumenta, tegumenta, quorum prima retexit purgatorum sagacia; quædam nobilis puellæ solertia; cetera ipsi proprietarii, suo tandem damno, sapientes.

179. Consepti fata hæc fuerunt: inter quatuor familias, quæ vestes non mutaverant, & ut dixi, seorsim erant, contagio suum cursum tenuit, & mense Aprili undecim impetivit: Majus duos tantum ægros dedit: penultimus erat ex familia, quæ jam quatuor septimanas intacta permanerat: videlicet puella octodecennis indusium, quod mater, ex peste mortua, paucas tantum horas induerat,
&

& mundum videbatur, lotioni subduxerat: id induit 7° Mai; ægrotavit 9°; mortua est 13°: ultimus fuit stolidus & fatuus, quem inanis phantasia in nosocomium, ubi puella jacebat, concubia nocte perduxit: tertio post die cum bubone, ac petechiis vitam, & contagionem finivit.

180. Qua occasione contagio venerit in Bodola, nil prorsus certum licet prode-
re: memini quidem vetulæ, apud quam pri-
mum divertit, filios in eam suspicionem
venire: istorum enim vagabundorum uni
alterive supellex polluta ex Körös, Ko-
vászna, Bodza in manus venire potuit: ex
Bodza sequens se offert occasio: vidua,
eaque filia familiæ, quam pestis Bodzæ
bis vastavit, 8° Decembris dimissa, venit
tertio post die (10° Decembris) cum
adultâ sorore in Bodola, ubi ab hunga-
ro, cujus domum ineunte Februario infe-
ctam fuisse dixi, panem emit, quem in
suffragium mortuorum parentum paupe-
ribus distribuit: forsân etiam, ut gens va-

lacha solet, aliquid vestimentorum ex mortuis residuorum vetulæ, cujus filius primus pestem habuit, in domo hungari frequenti donavit: nam & ipsa procul dubio, quemadmodum sorores, supellectilia defoderat, quæ xenodochio exiens mox recipere, & in Bodola secum ferre potuit: noctem transegit apud vicinum vetulæ valachum, qui quidem ineunte Januario obiit, sed ex morbo vulgari, non ex peste id quod enarrata ab ejus uxore symptomata, & sequens totius familiæ, quæ sex animarum erat, incolumitas evincere videntur.

181. Eadem bodzensis vidua, apud valachum divertens, subito magnoque frigore, & capitis dolore prehensa est: postridie mane pejus habuit, & aliquoties vomuit: ajebat se heri ex equo decidisse, cui cum insidere jam impotens esset; ejus soror domum properavit, fratremque accivit, & currum: huic ægra postridie imposita sub itinere moriebatur: ubi, &
quo-

quomodo cadaver humatum sit, omnino comperiri non potuit: neque alienum est credere, vetulæ filiorum alterutrum, aut etiam generum currui occurrisse, humationi operam dedisse, & pro mercede aliquid vestimenti accepisse.

182. Quidquid sit, hæc historia, ut ut nonnullis circumstantiis, quas mortui, & transfugæ secum tulerunt, impedita, saltem verisimillimas refert occasiones, quæ contagionem prolatarint.

183. Bodola numerat domos peste funestatas 21: habebant hæc animas 128: contagioprehendit 59; interfecit 57; fauciatae reliquit 22; illibatas 69.

Sedes Csikensis.

184. Est regio Moldaviæ contermina: montes medii sunt, per quos via regia sex horarum spatium usque fauces, portam Ghimes dictas, percurrit: hic Transilvania finitur: nonnullæ familiæ secus viam hinc & inde; multæ ad latera; pleræque

seorsim; aliæ in viculos contractæ habitant. Unum, dimidio circiter itineris spatio positum, contagio mense Augusto primum tentavit: sefforum unus habebat fratrem, trans excubiarum stiones habitantem, quem, quia jam aliquot liberos amiserat, & ipse periculose ægrotabat, invisit, & pestem ad suos reportavit: a dimidio Augusto usque dimidium Septembrem quinque funera extulit: hujus vicinus duo: tertius vicinus adulto Septembri totidem: ajebant morbum esse dysenteriam, capta procul dubio mendacii occasione ex eo, quod profluvium alvi, ut in peste assolet, mortem anteiisset.

185. De familia, quam postremo nominavi, venit Cibinium 24° Octobris nunci-
 „ puerum novennem, qui tota æsta-
 „ te valetudinarius fuisset, ex dysenteria,
 „ & narium hæmorrhagia 29° Septembris;
 „ puellam quatuordecennem, antea jam
 „ ægram, ex novo relapsu 12° Octobris;
 „ alteram septennem, quæ quoque tota
 „ æsta-

» ætate languisset, 14° Octobris; puellum
 » quinquennem 15°; tandem ipsam matrem,
 » tres jam menses infirmam, tot prolium
 » jactura, & desiderio confectam 19° O-
 » ctobris decessisse: „relatio adjiciebat,“ pa-
 » trem, aviamque, & vespillonem sancte ad-
 » severare, in cadaveribus nihil præter-
 » naturale apparuisse; ceteros familiares,
 » & vicinos optime valere; quia tamen
 » tot mortis casus in eadem familia suc-
 » cessissent, domum, interea dum res pe-
 » nitus inquireretur, vigilibus circumclu-
 » sam teneri. “

186. Missus eo chirurgus comperit ter-
 tio Novembris, omnes, quos mox addu-
 cebam, ex morbo quatruiduano cum bubo-
 nibus obiisse præter decennem puerum,
 qui sub utroque inguine bubonem gereret,
 & jam reconvalesceret: in vicina domo
 (hæc erat infectarum quarta) matrem 24°;
 puerum duodecennem 30° Octocris mor-
 tuos esse; infantulum sesquiennem decum-
 bere cum bubone sub inguine dextro, &

tribus in abdomine carbunculis: ceteri autem & harum, & reliquarum casarum præsentes incolæ erant sani: sex vero aberant, ut postea memorabo.

187. Idem chirurgus vicum, Ainad nomine, sesquialteram horam ab istis casis dissitum heri inviserat: pars inferior sincera mansit: superior habet domos quadraginta, quas 215 animæ ante pestem habitabant.

188. Hanc duabus ab hinc septimanis contagio inceserat, & sex domos funestarat: incepit 24° Octobris a puero duodecenni, quem cum bubone & petechiis intra triduum necavit: secuta est soror sexennis, quæ itidem intra triduum 18° Octobris perivit: ambo occasus pro vera peste primum habebantur, ideoque domus excubiis circumcludebatur: malum quievit usque finem ejusdem mensis, & excubitores deducebantur: at ultimus Octobris, & primus Novembris dies quatuor funera dederunt: in his tumores pestilentiales, &

pete-

petechiæ conspicuæ erant: similiter & in quatuor cadaveribus totidem familiarum: sexta duos ægros habebat, mulierem bubone sub inguine dextro, & carbunculo sub fura ejusdem lateris; infantulumque bubone sub inguine sinistro signatos.

189. Pestem in hunc vicum retulit sessor ex fratris infecta domo, eadem ipsa, quam quinque animas mense Octobri amisisse supra memoravi: sub eodem enim tempore alter alterum inviserat, & aindienſis mortuorum ex fratre nepotum quasdam reliquias liberis suis reportaverat.

190. Etiamſi vero militia statim a declarata peste saluberrimas dispositiones adornasset; supero tamen rei sanitatis collegio visum est, medicum Brukmann illo mittere eo fine, ut delegato ibidem confessui specialia explanaret, & si quid reliquum esset, perficeret.

191. Interea in viculo primum infecto, & circumcluso unus & alter occasus se

se iterato exeruerant: inter ceteros miles vernaculus, domum infectam ingressus, pestem contraxit, & bubonem: obiit quarto post die: istud infortunium permovit tribunum istius militiæ, ut superstites domorum infectarum in Ainad; ceterarum vero seffores in xenodochium ghimesiense traduceret: optimo sane eventu: nam omnes ibidem sani persisterunt.

192. Brukmann, 9° Decembris eo appellens, intellexit alium viculum 12 casarum jam inde a dimidio Novembri infectum esse: tertius enim frater ibidem habitans & in Ainad, & in primo viculo frequens fuerat, & inde suppellectilia retulerat, jamque ipse cum familia in Ainad transvectus fuerat: at quum chirurgus, in Ainad pestiferis expositus, in quatuor casis sex mortuos, quos nemo humare vellet, comperisset; casas succendit, & superstites in Ainad transduxit: postridie in una reliquarum casarum duo pestiferi reperiuntur, qui in nosocomium ainadense;

su-

superstites vero in domum peculiarem translati sunt.

193. Et quia metuendum erat, ne ceteræ quoque casæ, inter quas diversorium fuit, fomitem pestiferum continerent; medici Brukmann svasu omnes primum vacuefactæ, deinde combustæ, sessorumque omnes in Ainad se recipere coacti sunt: sic contracta in unum locum peste reliquum fuit, ut ibi contineretur, & extingueretur: militares excubiæ triginta & septem stationibus locatæ totum vicum circumstabant, & simul illibatam partem ab infecta intercludebant.

194. Omni opera adlaborabatur, ut, qui in morbum inciderent, mox conquirerentur, & in nosocomium traherentur, superstites sani ab illibatis seorsim degerent, & hi periculosos congressus vitarent: purgatio sollicitè & accurate instituta fomitem pestiferum delevit: contagio mense Decembri ad apicem incrementi pervenit, & Januarius tres tantum ægros, eosque

ex-

ex ministris dedit: tandem duæ mulieres, quæ supellectili purgandæ vacabant pridie cinerum, commissæ sibi malum conciverunt, & resolutis bubonibus convalescerunt.

195. Ainad, & duo viculi simul sumpti numerant familias peste funestatas 29; animas morbo petitas 112; interemptas 98; vitæ restitutas 34.

In Sede Marusina.

196. Hæc Transilvaniæ regio nomen habet ab interfluente amne Marisco, quem vulgus Maros appellat: caput est Maros-Vásárhely: hungari Agropolin latine vertunt: hic sedet principale forum (tabulam regiam vocant), penes quam judicia exercentur: anniversarias habet undecimo Novembris die nundinas, quo Csikenses, præsertim monticolæ, frumentum in hiemem emturi catervatim confluere solent.

197. Eo quoque abiverant sex sessorum viculi apud Csikenses primum infecti: ex

his

his duo erant, quorum familias contagio habuerat: procul dubio aliquid supellectilis pestifero fomite imprægnatæ secum acceperunt, quæ puellæ, de qua infra dicam, cesserit in usum: ea serviebat in caupona, quo multos ex infecto tractu convenisse postea compertum est: & hæc est sola occasio, quæ de origine pestis, quam mox describam, rescisci potuit: neque enim mater puellæ, aut hera, ut ut variis quæstionibus agitatæ, quidquam specialius, quod satisfaceret, edixerunt.

198. Collegium sanitatis statim; atque abittum istorum hominum intellexit, præpositos sedis Marusinæ 15° Novembris commonefecit, ut attenderent, & solícite perquirerent, num sicubi calamitas emergeret: paulo post renunciatum est, sex istos sessorum, illibata sanitate, ad suos redivisse: ita suspicio, & metus nascituræ contagionis pedetentim remisit, & quievit.

199. 19° Decembris præpositi sedis scripserunt, in vicō Kakasd a metropoli horam disito „ puellam octodecennem 19° „ Novembris; fratrem quatuordecennem „ 23° ejusdem mensis; alterum quatuorvicensennem 2° Decembris ex morbo vicaneis ignoto interiisse: hos nuper scabie adfectos, decocto tabaci cum arsenico perlotos, intunuisse; rubras efflorescentias ad instar purpuræ habuisse; multum vomuisse; demum, viribus subito destitutos, decessisse: in cadavere postremi sub inguine tumorem observatum fuisse: parvulam octennem contagiosa scabie pariter teneri: physicum sedis causam mortis ab arsenico repetere: ne quid tamen neglectum videretur; vici fessoribus ceterorum locorum commercio ad aliquot saltem septimanas interdictum esse. “

200. Ipse ego, perlecta relatione, opinioni physici accessi, & collegio sanitatis 29° Decembris auctor fui, ut interdictum
tol-

tolleretur: quod quidem demum 21° Januarii effectum est.

201. Ineunte eodem mense transmissa ægrorum, mortuorumque in locis istius sedis tabella exhibebat duos in Kakasd octavo morbi die, elapso Decembri, defunctos, & totidem ex purpura decumbentes: id morbi genus tum temporis per principatum longe lateque grassabatur: sequens tabella quinque ægros mense Januario restitutos ostendebat.

202. Interea rumor sine capite percrebuit, & Cibinium usque venit, pestem in sede marusina pedem fixisse, & gliscere: compellati super hac re præpositi responderunt 11° Februarii „ ignotam sibi „ rumoris causam esse: altera quaque septimana de ægris & mortuis tabulas reddi, „ easque fidem facere, nullos insolitos „ morbos, ne dum pestem in tota regione reperiri: ab aliquo quidem tempore „ plures ægros, & crebriores; quam alibi, „ occasus contigisse, ac nuperrime (primo.

„ mo Februarii) de repentinis nuncium
 „ extitisse : missum eo notæ fidei virum
 „ annosum, & pestem olim expertum ni-
 „ hil sinistri pestisve suspecti reportasse:
 „ secutam post octiduum relationem id
 „ ipsum confirmasse. “

203. At vix revertente septimana (17°
 Februarii) iidem scribebant „ vicaneos
 „ ex ruditate, astute, aut metu secuturo-
 „ rum incommodorum missos inquisitores
 „ circumvenisse : heri demum crebrescen-
 „ tia in vico Kakasd, eaque repentina, &
 „ non obscuris pestis indiciis stipata fune-
 „ ra innotuisse : virum optimæ ætatis, &
 „ sanitatis, 10° Februarii ægrotare coep-
 „ tum, parvumque sub axilla tumorem
 „ nactum, quarto post die obiisse : duas
 „ ejus proles iis ipsis diebus ægras, unam
 „ quidem mortuam esse; alteram adhucdum
 „ jacere : item matrem, tertiam filiam, &
 „ cohabitantem consobrinam pariter de-
 „ cumbere, omnesque bubones; mulierem
 „ vero tres carbunculos habere : in domo

„ vicina patrem , & filium bubonibus
 „ signatos graviter quoque habere; uxo-
 „ rem nuper mortuam in inguine bubo-
 „ nem gessisse: in tertia domo mulierem
 „ carbunculo notatam periclitari; nullum
 „ proinde de vera peste relinqui dubium:
 „ ideo domos infectas sine mora interclu-
 „ sas, & custodes vico circumdatos esse. “

204. Secutæ paulo post literæ memo-
 rabant „ chirurgum militiæ coram sub-
 „ centurione eadem, quæ priores , repe-
 „ risse , & morbum pro peste habere, ex
 „ qua inde ab initio novendecim animæ pe-
 „ riissent: in ipsa civitate agropolitana sar-
 „ torem, qui ultimis Januarii diebus in
 „ Kakasd fuisset, postridie; quam domum
 „ revertisset, (1° Februarii) frigore, &
 „ dolore capitis tentatum, post triduum
 „ bubonem sub inguine dextro accepisse,
 „ atque nunc reconvalescere: comperta re
 „ confestim domi cum suis interclusum;
 „ at, quum ancilla ægrotasset, in Kakasd
 „ 23° transductum esse: in Karátsonfalva,

» vico Kakasd propinguo, quum jam 18°
 » relatum esset, fessoris filiam, quæ mor-
 » tuæ in Kakasd puellæ vestem induisset,
 » morbo teneri; istam, tum & eorum,
 » qui in eadem convenerant, domos inter-
 » clusas: pari ratione in aliis duobus vi-
 » cis factum, quod fessores, etiamsi omnes
 » sani essent, in Kakasd nuperrime fuisse
 » comperti sint. “

205. Itaque, postquam morbi affectio-
 nes, effecta, series, & successio innotue-
 runt, nemo dubitabat veram pestem esse:
 neque tamen adeo terrebant præsentia;
 quam futura: malum diu latuerat: Ka-
 kasd optima totius regionis vina alit:
 hinc frequens oinopolarum concursus:
 Agropolitani ultimis bacchanalium diebus
 lætitiæ causa frequentes adfuerant: malum
 & ipsam civitatem adortum erat: apud
 factorem omnis generis homines conflu-
 unt: nuperrime magna optimatum celebri-
 tate regius sedis iudex introductus fuerat:
 & tabula regia una cum affeclis, intelle-
 cta

cta peste, ad tutiora recesserat: scholares pariter territi ad suos redierant: imo horum nonnulli Claudiopolin petiverunt: sic ne conjectura quidem adsequi valuit, quo, & quorsum seminium pestis intra quatuor menses fors divulgatum fuerit, vel divulgari potuerit.

206. At etiam inter hæc terrificæ prudentiores meliora sperabant: domus primum infecta sex circiter septimanas interclusa fuerat: mater familias vidua erat; proinde paucus apud illam conventus: oinopolis & Agropolitæ non compete-
bant domus ægros habentes: cives, quam-
primum sartorem ægrotare sciverunt, tan-
to minus eum adeundi rationem ha-
bebant: &, si adirent, tantum momentanee:
ex illis porro, qui discesserant, vix ali-
qui eam domum frequentasse videban-
tur: denique constans est observatio,
miasma pestiferum hieme nec tam facile
concipi, nec tam cito, & late dis-

pergi, & de cetero homines longe magis domi se continere; quam quidem æstate.

207. Collegium sanitatis eodem, quo primum nuncium accepit, die statuerat: 1º, ut adjacentes circuli pesti obnoxium excubiis circumfisterent; omne cum eo commercium vitarent, & arcerent; omnia ditionis suæ loca visiterent: 2º, ut Agropolis, & Karátsonfalva haud secus; ac Kakasd, circumpositis custodibus occluderetur: 3º, medicus Brukmann cum duobus chirurgis bene peritis quantocius eo se conferret, & loca infecta, dein suspectiora, demum cetera visiteret, & ipse delegatum Agropoli sanitatis confessum praxin præcautionum edoceret: 4º, chirurgus, qui extincta in Ainad peste abesse poterat, in Kakasd iret, & congrua circa ægros, & fanos disponeret.

208. Brukmann cum suis adfuit primo Martii: viserat in itinere Radnot, comitatus küküllöváriensis pagum, ubi puero decenni tumor sub maxilla dextra succreverat,
&

& ideo suspectus habebatur: verum causa fuit purpuræ ex frigore repercussio: medicus nihil pestiferi subesse pronuntiavit. Secutarum relationum summa hæc fuit: factorem agropolitanum habuisse in Kakasd sororem, quæ una cum viro ultimis Januarii diebus obiit: eundem ægris morientibusque adfuisse, funebribus epulis interfuisse, & vestimenta, inter cetera vestem pelliceam, domum retulisse: hujus ancillam, quæ 21° Februarii Agropoli ægrota-verat, 23° obiisse: uxorem vero in Kakasd 2° Martii cum bubone, & carbunculo pestem concepisse, & reconvalescere: pestis in Karátsonfalva eandem plane originem esse: nam domus infectæ sessorum ex kakasdiensis inquilini, affinis sui, familia, peste tentata, filiae suæ vestem reportasse: hanc, & duas alias proles cum petechiis post obiisse; totam familiam in Kakasd quarto Martii transductam esse: in Csiba, vico haud procul dissito, repertum esse adolescentem bubone signatum, qui in Kakasd

famulans peste correptus fuisset: hujus herum eundem in stabulum submovisse, ubi septem dies deguisset, ac superata vi morbi ad suos rediisset: ex his neminem ægrotasse: in Kakasd vero confirmari historiam de adhibito arsenico: tres in ista domo proles mortuas, totidemque restitutas, omnes pestis indiciis signatas: & matrem, quæ itidem convaluit, sex carbunculos habuisse: contagionem maxime in domos, quæ aut vicinæ, aut consanguinitate junctæ essent, & superiorem vici tractum obtinerent, vulgatissimis conversationis, & supellectilium infectorum commutationis occasionibus (quas ipsi vicanei speciatim profiterentur) grassatam esse, & quindecim invasisse, 13 intactas reliquisse: ab initio Martii, quo separatio conveniens institui cœpisset, tres duntaxat novos pestiferos accessisse: mulierem 20° Martii ultimam ægrotasse, eamque ex bubone in inguine dextro, & carbunculo in abdomine confanatam esse: summam omnium in præfatis

tis

tislocis ex peste ægrotorum esse 55: ex his 30 periisse, & 25 emeruisse.

209. Medicus Brukmann relictis, quos secum adduxerat, chirurgis, ut longinquiorum vicorum visitationem absolvent, rediit Coronam, & 25° Martii eo pervenit: in istis vicis nihil morbosum repertum est præter purpuram, ex qua retropulsa aliquot tenerioris ætatis bubones conceperant, & pestis suspicionem pepererant, quam per scripta ad collegium sanitatis morbi historia penitus delet.

210. Interea purgatio suppellectilis infectæ primum quidem Agropoli, dein in Karátsonfalva, tandem in Kakasd reliquias fomitis pestiferi extinxit: & circulus, seu sedes imperatam sex hebdomadarum sanitatis probationem absolvit ineunte Aprilis: Kakasd vero ob tardiorem ultimæ ægræ reconvalescentiam demum exeunte Junio obsidione liberatum est.

De
Repagulis & Adjumentis
adversus pestem
adhibitis.

211. Cautelas circum, & intra loca infecta contra pestem adhibitas in antecedentibus jam adduxi, sed summatim tantum & obiter; nunc singillatim, & ex professo tractabo, earumque rationem, seriem, & nexum exponam.

212. Collegium sanitatis in Transilvania constat ex membris trium ordinum; inclyti pro principe gubernii, præturæ militaris, & consilii ærarii: primus ordo civilia regendo; alter manum commodando; tertius sumtus præstando sanitatem publicam curant: adsidet medicus agendorum syzfor & auctor: est quoque Coronæ consilium in re sanitatis constitutum perpetuum quidem, sed delegatum: ei adsidet medicus Brukmann pari, quo prior, muneris obligatione: in circulis csikensi, & marusiensi similes confessus ad tempus

contagionis inducti sunt, ut imperata exequerentur, & quæ moram non patiuntur, confestim ordinarent.

213. Collegium sanitatis jam inde a primo pestis exordio nihil æque sollicitum tenuit; quam ut ne malum, si alicubi erumperet, diu lateret, & clanculum se difunderet: ideo vulgavit per totum principatum obvia indicia, quæ pestem a ceteris morbis distinguunt: hæc sunt: 1° velocitas mortis, intra quatuor vel quinque ægrotationis dies apud longe potissimam morientium partem observabilis: 2° infectio, seu transmigratio similis morbi in cohabitantes, & cum ægris conversantes: 3° major numerus morientum; quam emergentium: 4° tumores in omnibus fere ægris pone aures, sub axillis, & inguinibus oriundi, quorum vix ullus emergentium expers sit: anthraces, seu tumores locum, cui insident, non secus; ac ferrum candens, ambulantes, & cutem nigrantes: 6° maculæ nigræ lentis magnitudine in omnibus fere

cadaveribus conspicuæ: sic accommodata vel rudissimorum captui pestis, ut ut incompleta, descriptio eo profutura videbatur, ut plebem, & eo magis, qui supra sunt, attentos redderet, ut inde cives, si non certam mali notitiam, saltem suspicionem haurirent, eamque præpositis aperirent; hi vero aut Cibinium, aut Coronam renunciarent.

214. In hunc finem quivis locus constituere debuit visitatores, qui domos obirent, fessores omnes evocarent, & de repertis ægris mortuisve præpositos suos certiores facerent: hi tabellam conficere, & singulo octiduo mittere debebant, in qua locus, æger, principium morbi, & dies mortis adscribi debuit: quod ideo institutum est, ut, si alicubi solito velociora, & crebriora funera contingerent, tempestive resciri, & causa requiri posset: & certe subiti mortis casus absque causa vulgari, & manifesta, grassante in vicinis
pe-

peste, nunquam negligi, aut prætermitti debent.

215. Hæc provisio in districtu coronensi effectum quæsitum sortita est: senatus enim visitationes, ac relationes præse, & acriter imperavit, atque exegit: hinc factum est, ut primi occasus trium, quos infectos habuit vicorum tempestive innotuerint, & confestim malo obviam iri potuerit: etiam militia germanica, & bona pars vernaculæ, subitos & solito crebriores mortis casus statim retegendo, publicæ rei multum profuit: in reliquo autem salutarem, optimeque præceptam dispositionem negligentia, & perversitas frustrarunt, & eluserunt: neque enim par ubique, quæ Coronensibus, vigilantia fuit, & ferme, queis visitationum inspectio, & exactio incumberebat, credere visitatoribus; quam verum requirere maluerunt: hinc plebejis solenne, & impune fuit ægros domibus suis occulere, absentiam pro morbo obtinere, affectiones in ægris mortuisque ob-

vias

vias reticere, falsas appingere, & morbi durationem edicere vera longiorem: profecto nemo facile credet, qua solertia & promptitudine plebeji, præsertim Valachi, historiam falsam ad verisimilitudinem extemplo concinnaverint, &, non dicam chirurgis; sed & expertissimo Brukmann imponere tentaverint,

216. Omnia quidem male, & ad suam humanæque societatis perniciem: parum tamen absum, quin excusem: plebs non novit publica, nec pensat: averfatur, & refugit, quidquid sibi suisque, obest, & nocet: recelatio pestis tædiosa, gravia, damnosa post se trahit incommoda, quæ ne publicæ quidem rei studiosissimi lubenter participant, & ferant: hinc reperias supra plebis conditionem positos, qui metu, ne ipsi, & sui in istas molestias incidant, aut etiam vulgi inimicitias odiaque suscipiant, acceptam pestis natæ suspicionem (longe magis certam notitiam) penes se retineant, celentque, & eam rem, ceu ad se
 non

non spectantem, aperire reformident: ita plebejus præsentiam pestis cuidam potestatem habenti retexerat: verum hic non manifestavit; sed occultari svasit: chirurgus mortis casus pro pestilentibus, quales reapse erant, declaravit coram quodam magistratu, qui ambiguam, & palliatam renunciationem collegio sanitatis transmisit.

217. Comperta ocius serius contagio dissimulari debuit, donec militia locum circumcluserit, ne videlicet plebs elaberetur, & malum alio proferret: deinde loca infecto vicina uno eodemque ambitu, in omnem eventum, pariter circumcludebantur, pauciora aut plura pro re nata: ita in fogarasienli districtu, quum quatuor essent infecta, quae decem haberent intermedia, hæc cum istis communi stationum circulo comprehendi debuerunt: intacta suæ securitati ab infectis, ut ut inclusis, prospicere debebant: chirurgi primum proxima extus, dein intra ambitum posita visebant: ita vera contagionis amplitudo

tudo certo innotescebat: hinc pro re nata stationes contrahi potuerunt: ampliari quoque potuissent, si opus fuisset.

218. Neque in eo consistit providentia: nam etiam integri tractus, qui unum & alterum duntaxat locum in suo gremio habebant infectum, omni cum ceterioribus commercio, dispositis per seriem stationibus, saltem ad tempus abstinere debuerunt: coronensi districtui ceteris durius accidit, quod quum tria loca infecta haberet; territorio Casariorum, tractibus fogarasensi, & hárumszékeni adjaceret, a mense Septembri usque Aprilem oblidionem sustinere debuerit.

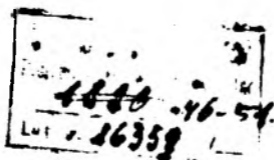
219. Ubi contagio duo aut plura in vicinia loca inceserat, omni contentione adlaboratum est, ut in ipso exordio confestim contraheretur in unum: ita loca minus attacta malo, & occasionibus id ipsum propagantibus eximebantur: quod quidem non semper primo; sed demum separatis temporibus impetratum est: ut plurimum
enim

enim conversatione cum ægris, aut inquinatæ suppellectilis clandestina subductione pestifer fomes ad propinquos, aut vicinos transferat: hæc res simul operæ ministrorum compendium faciebat, neque loco magis infecto periculum augebat: nam ægri in nosocomio; contaminati seorsum collocabantur: transvectio quidem ægris plerumque nocuit, & credo, nonnullis mortem attulit, qui secus emerissent: verum hic valet tritum illud: „ bonum publicum suprema lex esto.“ Pecora, animaliaque domestica transmigrantium concredebantur comarcho loci, ut horum curam gereret.

220. Succensio domorum fessoribus vacuefactarum in solitudinibus maxime locum habuit, quia metus erat, ne quid inquinatæ suppellectilis remanserit, quæ a furibus subriperetur; tum ne domus istæ vagabundis, forsan etiam pesti hospitio essent; tum ne excubiis, queis non continuo fidendum fuit, custodiri deberent: neque enim

enim e vestigio purgatores semper acciri potuerunt, & hi quoque nonnunquam prævaricantur: majoribus vicis ob incendii metum, & propinquitatem aliarum succensionis venia dari, & purgatio substitui debuit.

221. Suppeditatio rerum ad vitam necessariarum in loca conclusa ita ordinata est, ut omnis metus periculumque contagionis concipiendæ aut prolatandæ submoveretur: prope unam stationem bina repagula, octo vel novem cubitos æquidistantia, ad lubitum longa, in altitudine quatuor pedum statuebantur: ultra istud rectangulum suspecti non promiscue; sed pauci simul, & alternatim conveniebant: cis non suspecti: hi vendentes; illi ementes: vendentes sive tradentes ponebant ad latus rectanguli versus locum infectum res suas seorsim in distantia prædicta, & recedebant: dein ementes accedebant: id ipsum observabatur, quando ligna focalia, aut frumenta suppeditabantur: pecuniarum

M. Kir. Ferenc József-
Tudományegyetem
Közegészségtani Intézet
Könyvtára

Szaki. sz.: 2910

Címár: